

III. ALÂEDDİN KEYKUBAD'IN TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN TAHTINA ÇIKIŞI

THE ACCEDECE OF ALADDIN KEYKUBAD III TO THE THRONE OF ANATOLIAN SELJUK STATE

Melek GÖKSU ERDEĞER*

Öz

Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus, Moğol desteğini alan kardeşi IV. Kılıç Arslan'a karşı savaşı kaybetti ve önce Bizans'a sonra Altınordu'ya sığındı. 1280'de Kırım'da vefat etti. II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu ve III. Alâeddin Keykubad'ın babası Ferâmurz 1280'den sonra Kırım'dan Anadolu'ya gelerek Karamanoğullarına dayanıp taht mücadelesine girişti. Başarısız olunca önce Kilikya Ermeni Krallığına ardından da Bizans'a iltica etti (1281). III. Alâeddin Keykubad muhtemelen 1282'de İstanbul'da doğdu. Bir süre babasıyla birlikte Bizans'ta yaşadı. Anadolu'ya ne zaman geçtiği bilinmese de 1296 yılında Tokat'ta arpalık sahibi idi. Baltu Noyan'ın isyanı sonrasında II. Gıyâseddin Mesud tahttan indirilip Hemedan'a sürgün edildiğinde Selçuklu tahtı iki yıl boş kaldı (1296-1298). İlhanlı veziri Reşîdüddin Fazlullâh'ın tavsiyesi ile Gâzân Han, Selçuklu tahtına III. Alâeddin Keykubad'ı atadı. 16 yaşında III. Alâeddin Keykubad Konya'da Selçuklu tahtına oturdu (13 Ekim 1298). Tahta çıkışının beşinci ayında Sülemiş Noyan isyan etti. Sülemiş Noyan'ın isyanına destek vermeyen III. Alâeddin Keykubad, Gâzân Han'dan ikinci kez onay alıp tahtını korudu. Bir İlhanlı prensesiyle evlenerek İlhanlılara damat oldu (Nisan 1300). Ancak gençliğinin ve tecrübesizliğinin verdiği bir duyguyla aşırı hırsla kapıldı ve kendi halkına zulmetti. III. Alâeddin Keykubad'ın zulmünden bunalanlar onu Gâzân Han'a şikâyet etti. Tebriz'de

* Dr, Tarih Öğretmeni, Meram Kozağaç Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Konya/ Türkiye
goksu1308@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1524-6201>

yargılandı, tahtan indirildi ve ölüm cezası aldı (1302). İlhanlı eşi sayesinde affedildi ise de sopa cezası uygulandı ve İsfahan'a sürgüne gönderildi. Çıkan bir tartışmada hizmetlisi tarafından öldürüldü ve İsfahan'da Sultan Melikşah'ın türbesine defnedildi (21 yaşında).

•
Anahtar Kelimeler

III. Alâeddin Keykubad, Ferâmurz, II. İzzeddin Keykâvus, Bizans, İlhanlılar

•
Abstract

Izzeddin Keykavus II, the Sultan of Anatolian Seljuk State, lost the war against his brother, Kılıc Arslan IV, who recieved Mongolian support, and took refuge firstly in Byzantium and then in Altınordu. He died in Crimea in 1280. Feramurz, the son of Izzeddin Keykavus II and father of Aladdin Keykubad III, came to Anatolia from Crimea after 1280, and attempted to struggle for the throne relying on Karamanids. When he became unsuccessful, he took refuge in the Armenian Kingdom of Cilicia and then Byzantine in 1281. Aladdin Keykubad III was probably born in Istanbul in 1282. He lived with his father in Byzantium for a while. Although it is not clear when he moved to Anatolia, he was the barley owner in 1296 in Tokat. When Gıyaseddin Mesud II was deposed and exiled to Hemedan after the rebellion of Baltu Noyan, the Seljuk throne remained unoccupied for two years (1296-1298). With the recommendation of Ilkhanid vizier Residuddin Fazlullah, Gazan Han appointed Aladdin Keykubad III to the throne of Seljuk. As at the age of 16, Aladdin Keykubad III came to the Seljuk throne in Konya (20 October 1298). Sülemis Noyan rebelled to the throne in the fifth month of his accedence. Not supporting the rebellion of Sülemis Noyan, Aladdin Keykubad III kept his throne, receiving the approval from Gazan Han for the second time. He became a groom to Ilkhanids by marrying a princess coming from Ilkhanids (April 1300). However; with a feeling of youth and inexperience, he was overly greedy and tyrannized his own people. Those who were overwhelmed by the torture of Aladdin Keykubad III, complained to Gazan Han about him. He was put into trial in Tabriz, dethroned and sentenced to death (1302). Although he was forgiven thanks to his wife from Ilkhanids, he was exposed to beating punishment. He was exiled to İsfahan. He was killed by a servant in a row and was buried into the tomb of Sultan Meliksah in İsfahan (21 years old).

•
Keywords

Aladdin Keykubad III, Feramurz, Izzeddin Keykavus II, Byzantium, Ilkhanids



GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Türk ve Türkiye Tarihi açısından önemi bilinen bir gerçektir. Anadolu'nun yeni Türk vatanı olmasında Türkiye Selçukluları büyük rol oynadılar. Selçuklu beyi Süleyman Şah ve oğulları Türkiye Selçuklu Devleti'nin temellerini atarken Anadolu'da bin yıl devam edecek olan Türk hâkimiyetinin öncüsü oldular. Devletin kuruluşundan yıkılışına kadar hanedan ailesinden 17 Selçuklu sultanı tahta çıkarak ülkeyi idare etti. Hanedan ailesinden gelen diğer erkek çocuklar da devlet geleneğinin bir parçası olarak hâkimiyet mücadelesi verdiler.

Türkiye Selçuklu sultanlarının saltanat ve hayat hikâyeleri her zaman araştırmacılar için bir merak konusu olmuştur. Çalışmamızın mevzusu da Türkiye Selçuklu Devleti'nin son sultanlarından olan III. Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkışıdır. Amacımız onun tahta geçişinde rol oynayan faktörleri her yönü ile ortaya koyabilmektir. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti'nin son yılları eldeki kaynaklar ışığında aydınlatılmak istenmektedir.

Çalışmamızın genel zaman aralığı III. Alâeddin Keykubad'ın babası Ferâmurz'un Anadolu'ya gelmesiyle başlayıp 1303 yılına kadar geçen süredir (1280-1303).

III. Alâeddin Keykubad'ın yaşadığı dönem ve bilhassa 1280'den sonra yaşanan olaylar, kaynaklarda farklı ve iç içe geçmiş şekilde anlatılmıştır. Selçuklu meliklerinin aynı anda taht mücadelesine başlamaları isim karışıklığına neden olmuştur. II. İzzeddin Keykâvus'un ülkesinden ayrılarak Bizans ve Kırım'a gitmesi, oğullarının Anadolu'ya dönerek taht mücadelesine girişmeleri ve bilhassa III. Alâeddin Keykubad'ın babası Ferâmurz hakkında kaynakların verdiği bilgiler çok dağınık ve net değildir. Selçuklu döneminde yazılan yerli kaynaklar, Arap, Bizans, İlhanlı, Altınorda ve Osmanlı kaynaklarını inceleyen araştırmacılar birbirlerinden farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bu karışıklık, dönemin tarihçilerinden başlayıp günümüze kadar uzanmıştır.

Çalışmamızda bu sorunu çözebilmek için XIII. yy. ve XIV. yy.'da yazılmış tarihi, edebi, dini, mimari, nümizmatik ve her türlü belge gözden geçirilmeye çalışıldı. Elde edilen bilgiler karşılaştırılmaları yapılarak, kronolojik bir zemine yerleştirildi. Öncelikle incelenecek konunun, zaman aralığı ve ismi geçen kişilerin tespiti yapıldı. Tarihi olay, olgu ve kronolojinin uyumlu olmasına özen gösterildi. Her olayın geçtiği zamanı belirleyen bir zaman cetveli çıkarıldı. Elden geldiğince kaynaklardaki bilgiler karşılaştırılmalı irdelendi. Konumuzun geçtiği Selçuklu

ülkesi, Bizans toprakları ve Kırım, coğrafyasının, şehirlerinin ve ticaret merkezlerinin harita üzerinde yerleri belirlenerek çalışmada kullanıldı.

A. III. ALAEDDİN KEYKUBAD'IN BABASI FERÂMURZ

III. Alâeddin Keykubad'ın babası Ferâmurz, II. İzzeddin Keykâvus'un oğludur. II. İzzeddin Keykâvus, babası II. Gıyâseddin Keyhusrev 1246 tarihinde vefat ettiği zaman¹ devlet adamlarının desteği ile Selçuklu tahtına çıkarıldı.² II. İzzeddin Keykâvus'un saltanat yılları oldukça çalkantılı geçti. Öyle ki iki kardeşi ile birlikte ortak saltanat sürdürdüğü dönem de oldu.³ Ancak Moğolların desteklediği kardeşi IV. Kılıç Arslan'a karşı mücadeleyi kaybeden II. İzzeddin Keykâvus, iki kez Bizans topraklarına sığınmak zorunda kaldı.⁴ İkincisinde yanına ailesini, Rum dayılarını, emirlerinin bazılarını ve maiyetini alıp Antalya'dan bir kadırgaya binerek İstanbul'a gitti (1262).⁵

II. İzzeddin Keykâvus, Bizans'ta sürgünde iken yanında annesi Berduliye Hatun⁶, eşi⁷, dört oğlu (Mesud, Keyümers, Konstantin Melik ve ismi bilinmeyen

¹II. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölüm tarihi net değildir. İbn-i Bîbî onun ölüm yerini ve tarihini vermemiştir. Aksarayî sadece 8 yıl tahta kaldığını belirtmiştir (h. 634-642/ m. 1237-1245). Niğdeli Kadı Ahmet 9 yıl saltanat sürdürdüğünü kaydetmiştir. Ölüm tarihi olarak 1246'yı işaret etmiştir. *Anonim Selçuknâme'* de h. 643 Recep ayının ortasında öldü denilmiştir (Aralık 1245). İlhan Erdem eserinde onun ölüm tarihini 1246 Ocak ayı olarak vermektedir. İlhan Erdem, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995, s. 104.

²Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 28; *Anonim Selçuknâme, Tarih-i Âl-i Selçuk (Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III)*, çev. Feridun Nâfiz Uzluç, Ankara 1952, s. 44; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 1995, s. 475. Konu hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. Mehmet Suat Bal, *II. İzzeddin Keykavus Dönemi (1246-1262)*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004, s. 26.

³İbn-i Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye-Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, çev. M. Nuri Gençosman, Ankara 1941, s. 159; *Anonim Selçuknâme*, s. 46-51; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi*, C. XIII, çev. Mehmet Keskin, İstanbul 2000, s. 146; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2000, s. 247-248; Nejat Kaymaz, *Pervane Muinüddin Süleyman*, Ankara 1970, s. 28; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. I, Ankara 1970, s. 35; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1998, s. 512; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 478; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2018, s. 265.

⁴İbn-i Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 159; Kaymaz, *Pervane*, s. 28; Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 265; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 35; Erdoğan Merçil, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara 1994, s. 717.

⁵Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 51-52; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre fi Târîhi'l-Hicre*, çev. Donald S. Richards, Beyrut 1998, s. 75; İbn-i Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 159-160; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987, s. 583; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Ankara 2011, s. 148; Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltık Popüler İslamın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü*, Ankara 2002, s. 26-27.

⁶Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, haz. Abdullah Bakır, İstanbul 2009, s. 657.

bir melik), bir kızı⁸, bir kız kardeşi (görünüşe göre evlenmemiş)⁹ ve iki dayısı (Kir Kedid ve Kir Haya) dâhil olmak üzere akrabaları vardı. Sultanın en yakınındaki aile üyesi en büyük oğlu II. Gıyâseddin Mesud idi. II. İzzeddin Keykâvus ve VIII. Mikhael Paleologos'un arası açılınca; II. İzzeddin Keykâvus'a karşı Bizans'ın ilk başlardaki hoşgörülü politikası yerini sert bir müdahaleye bıraktı. Selçuklu sultanının adamları hapsedilip çoğu katledildi. Hristiyanlığı kabul edenler bağışlandı. VIII. Mikhael, sultanın ailesinden kadınları ve küçük çocukları İznik şehrine gönderdi.¹⁰ Amacı ailesini elinde tutarak II. İzzeddin Keykâvus'u kontrol altına almaktı. II. İzzeddin Keykâvus da tutuklanarak annesi ve iki oğlu II. Gıyâseddin Mesud ve Rükneddin Keyümers ile birlikte Meriç nehri ağzında bulunan Enez (Enos) Kalesi'ne hapsedildi (1263). Bu esaret hayatı Altınorda hanı Berke Han'ın yardımı ile sona erdi ve Selçuklu sultanı kurtarıldı.¹¹ II. İzzeddin Keykâvus 1264 yılında Enez'den Kırım'a gitmek için ayrılırken ailesinin çoğu İstanbul'da kaldı.¹²

II. İzzeddin Keykâvus 1264 yılından ölünceye kadar Kırım'da yaşadı. Berke Han tarafından kendisine verilen Suğdak ve Sulhad'da ikamet etti.¹³ Berke Han'ın kızı Urbay Hatun ile evlendi. 1266'da Altınorda tahtına geçen Mengü Timur, II. İzzeddin Keykâvus'un iktasını elinden almadı. II. İzzeddin Keykâvus daha sonraları hayatının geri kalanını geçireceği Kefe şehrine yerleşti.¹⁴ II. İzzeddin

⁷Georges Pachymeres, *Relations Historiques-Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul 2009, s. 160-161.

⁸Pachymeres, *Relations Historiques*, s. 60.

⁹Pachymeres, *Relations Historiques*, s. 160; Rustam Shukurov, *The Byzantine Turks 1204-1461*, Boston 2016, s. 114.

¹⁰Pachymeres, *Relations Historiques*, s. 61.

¹¹İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 268; İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi (al-Melik-al-Zahir Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi)*, çev. Şerefüddin Yaltkaya, Ankara 2000, s. 33; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 774; W. De. Tiesenhausen, *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, çev. İ. Hakkı İzmirli, İstanbul 1941, s. 61; W. Barthold, "Berke", *İA*, C. II, İstanbul 1979, s. 553-555. Aksarayî, Berke Han'ın komutanı Kutluğ Melik'in deniz yoluyla gelerek II. İzzeddin Keykavus'u ve tüm yakınlarını kurtardığını nakletmiştir. Sultana ikamet ve ikta olarak Kırım'da bir yer verilmiştir. Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 57.

¹²Shukurov, *The Byzantine Turk*, s. 105.

¹³Aksarayî eserinde Berke Han'ın II. İzzeddin Keykavus'un Kırım'a gelmesinden hemen önce öldüğünü yazmaktadır. Bu ölümü Selçuklu sultanının gelişinin uğursuzluğuna yoran Moğolların, II. İzzeddin Keykavus'u geldiği yoldan geri döndürüp Kefe'de ikamet etmeye zorladıklarını söylemektedir. Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 57. Fakat bu yazılanlar Berke Han'ın ölüm tarihi ile uyuşmamaktadır. II. İzzeddin Keykavus, Enez Kalesi'nden 1263 yılında kurtarılmıştır. Berke Han ise 1266'da ölmüştür. Arada 3 yıllık bir zaman dilimi bulunmaktadır. Ayrıca Berke Han kızını Selçuklu sultanına eş olarak vermiştir. Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 479.

¹⁴II. İzzeddin Keykavus'un Anadolu'ya geri dönmeye teşebbüsü olup olmadığını bilmiyoruz.

Keykâvus gurbette çektiği sıkıntı ve vatan hasreti ile hastalanıp yatağa düştüğü zaman başta oğlu II. Gıyâseddin Mesud olmak üzere, tüm akraba ve beylerini çağırdı. Onlara iki vasiyet bıraktı. Birincisi sultan olduktan sonra yaptığı hataları yapmamalarını ve Anadolu'ya dönüp topraklarını geri almalarını istedi. İkinci vasiyeti ise vefatından sonra cesedinin Anadolu'ya götürülüp gömülmesiydi.¹⁵ Birinci vasiyeti oğlu II. Gıyâseddin Mesud tarafından gerçekleştirildi. İlk fırsatta deniz yoluyla ülkesine döndü ve tahtı III. Gıyâseddin Keyhusrevden aldı. İkinci vasiyeti ise gerçekleşmedi. Selçukluların en buhranlı zamanlarında II. İzzeddin Keykâvus'un cenazesi Kefe'ye defnedildi, Anadolu'ya getirilemedi.¹⁶

Osman Turan, II. İzzeddin Keykâvus'un Kırım'a geçtiği sırada yanında beş oğlu bulunduğunu vurgulamaktadır. Gıyâseddin Mesud, Rükneddin Kılıç Arslan, Rükneddin Keyümers, Alâeddin Siyavuş (cimri) ve Ferâmurz.¹⁷ II. İzzeddin Keykâvus 1279/1280 tarihinde vefat edinceye kadar Kırım'da kendisine verilen Sulhat iktasında yaşamıştır. Fakat Osman Turan başka bir eserinde ise farklı bir bilgi vermiştir. Osman Turan tarafından yayınlanan vesikalara göre, II. İzzeddin Keykâvus'un 5 oğlu vardır. Bunlardan Gıyâseddin Mesud, Rükneddin Keyümers ve Siyavuş isimli oğulları Kırım'da yanındadır. Ferâmurz ve Rükneddin Kılıçarslan ise İstanbul'da kalmıştır. Bizans İmparatoru'nun yanında kalan oğullarından birisinin adı Melik Konstantin olarak değiştirilmiş ve bir Hıristiyan gibi yetiştirilmiştir.¹⁸ Osman Turan, Pachymeres'in eserinde adı geçen "Melek Masour"un Ferâmurz olamayacağı ve bu kişinin Rükneddin Kılıç Arslan olduğunu ileri sürmüştür. Osman Turan'ın yorumu şöyledir: "*Siyavuş, henüz biraderi Mesud tahta çıkmadan III. Gıyâseddin Keyhusrev'e karşı cenupta Karamanlı Türkmenlerle harekete geçtiği gibi, Kılıç Arslan da şimalde Kastamonu havalisindeki*

Ölünceye kadar Kefe'de yaşamış olmalıdır. XIV. yüzyıl başlarındaki bir Ceneviz vesikasından, Kefe'de "Keykavus" adlı bir saray bulunduğu öğreniyoruz. Gheorghe I. Bratianu, *Le Commerce Genoï, Paris 1929*, s. 219'dan naklen Turan, *Türkiye*, s. 500-501.

¹⁵ İbn-i Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 301.

¹⁶ Hüseyin Hüsâmeddin, eserinde II. İzzeddin Keykavus'un Bahçesaray'da vefat ettiğini belirtmiştir. Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, *Amasya Tarihi*, C. II, haz. Mesut Aydın, Amasya 2004, s. 247.

¹⁷Turan, *Türkiye*, s. 580.

¹⁸Pachymeres, *Relations Historiques*, s. 161; Turan, *Türkiye*, s. 50; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1988, s. 10-11; Merçil, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", s. 719; Zerrin Günal Öden, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin, Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Belleten*, C. LXI, S. 231'den Ayrı Basım, Ankara 1997, s. 289; Yonca Anzerlioğlu, "Bizans İmparatorluğunda Türk Varlığı", *Türkler*, C. VI, Ankara 2002, s. 228; Elizabeth Zachariadou, "II. İzzeddin Keykâvus'un Veröia'daki Hristiyan Torunları", çev. Şahin Kılıç, *Tome*, 6, Makedonika 1965, s. 62-74; Melek Göksu Erdeğer, *III. Alaeddin Keykubad ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sonu*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2020, s. 70.

Türkmenlerle sultan Mesud'a karşı şiddetli bir mücadeleye girişti (691/1291-92) ve neticede Kılıç Arslan ile birlikte Türkmenler müthiş bir mağlubiyete uğradılar. Bu hususta tafsilat veren Aksarayî, bu şehzadenin akıbetinden bahsetmez."¹⁹

İ. Hakkı Uzunçarşılı eserinde III. Alâeddin Keykubad'ın babası Ferâmurz'un İstanbul'da öldüğünü ve Rükneddin Kılıç Arslan'ın Hristiyanlaştığını belirtmiştir. II. İzzeddin Keykâvus'un iki kızından biri, Hand Fatma Hatun da Hristiyan geleneklerine göre yetiştirilmiştir.²⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, Fatma Hatun hakkında yanlış olmalıdır. Çünkü Konya'da Fatma Hatun'un ve annesinin bir türbesi bulunmaktadır. Tamir kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla zaviye, daru'l-huffaz, mescid ve türbe olarak h. 700 /m. 1300 yıllarında inşa edilen bu bina II. İzzeddin Keykâvus'un kızı Fatma Hatun tarafından annesi için yaptırılmıştır.²¹ Mescidin içerisinde ahşap bir bölmede bulunan türbe içindeki üç sandukanın kitabesi bulunmamaktadır. Yapının tamir kitabesinden ve vakfiyesinden anladığımız kadarıyla burada II. İzzeddin Keykâvus'un eşi, kızı Fatma Hatun ve sütanesi yatmaktadır.²² Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde iki Arapça vakfiyesi mevcut olup, 80 satırdan müteşekkildir.²³ Vakfiye suretlerinde "Sultan Hand Fatma Hatun bint-i es-Saidü'ş-şehid es-Sultanü'l-azam, şehinşah-ı mu'azzam izzed-d-dünya ve'd-din ebu'l-feth Keykâvus b. Keyhusrev" şeklindeki ifade, Fatma Hatun'un kesin olarak II. İzzeddin Keykâvus'un kızı olduğunu ispatlar. Ayrıca burada Fatma Hatun'un annesinin gömülü olduğu vakfiye ile kesinlik kazanır. Ancak annesinin ismi ve ölüm yılı bilinmemektedir. Dolayısıyla II. İzzeddin Keykâvus'un bu eşinin kimliğini de öğrenemiyoruz.

II. İzzeddin Keykâvus, Selçuklu ülkesinden Bizans'a giderken iki oğlu Mesud ve Keyümers yanında idi (1262). Bu iki Selçuklu meliki 1262'den önce doğmuşlardı. Bizans'ta kalan iki oğlu ise bunların küçükleri idi. Ama Anadolu'da mı yoksa İstanbul'da mı doğduklarını tahmin etmek istersek yıl hesabı ile biri Anadolu'da dünyaya gelmiş olmalıdır. Zira bu iddiamızı Amasya Tarihi'nin yazarı Hüseyin Hüsameddin de "Binâ'en-aleyh: Sultân İzzeddin Keykâvus, perîşân bir sûretde memleket-i Selçûkiyeden çıkub üç oğlu ve ba'zı etba'ıyla Bizans imparatorluğuna ilticâ itmişdir."²⁴ sözleri ile desteklemiştir.

¹⁹Turan, *Resmi Vesikalar*, s. 10-12.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1998, s. 17.

²¹ Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Ankara 1998, s. 168.

²² İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1997, s. 595; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapıları*, s. 169.

²³ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 596; Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapıları*, s. 170.

²⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. II, s. 238.

Kanaatimizce Rükneddin Kılıç Arslan ve Ferâmurz ise 1264'den sonra Kırım'da doğmuş olmalıdır.²⁵ Bu çocukların Berke Han'ın kızı Urbay Hatun'dan olma ihtimalleri çok zayıftır. Çünkü oğullar ve Urbay Hatun hakkında Altınorda ve İlhanlı kaynaklarında akraba olduklarına dair bir bilgi ve itibar bulunmamaktadır. Bu Selçuklu melikleri de ilerleyen zamanlarda Altınorda hanedanlığı ile ilgili iddialarda bulunmamışlardır.

II. İzzeddin Keykâvus'un en tartışmalı oğlu Alâeddin Siyavuş'tur. Alâeddin Siyavuş, II. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'dan İstanbul'a ve İstanbul'dan Kırım'a giderken yanında bulunanlar arasında ismi geçmemektedir. Bunu ya henüz doğmadığına ya da yanında olmadığına yorumlayabiliriz. Muhtemelen Kırım'da dünyaya geldi. Dolayısıyla 1264'den sonra doğmuş olmalıdır. Kırım'dan ne zaman, nasıl, kimin vasıtasıyla ve kaç yaşında Anadolu'ya geçtiğiyle ilgili bilgiler tamamen karanlıktır. Karamanoğullarının desteği ile ayaklanıp Konya'da tahta oturduğu zaman 1277 yılıdır (Cimri Olayı)²⁶ Bu yılda en fazla 13 yaşında olmalıdır. II. İzzeddin Keykâvus henüz sağ olduğu için bu yaşta bir oğlunun Anadolu'ya gelmesi ihtiyatla karşılanmıştır. Çünkü diğer dört kardeşi babalarının ölümünden sonra (1280) Anadolu'ya gelip taht mücadelesine girmişlerdir. Kaynaklar ve araştırmacılar tarafından Alâeddin Siyavuş'un II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu olmadığı hep iddia edilegelmiştir. Bazı kaynaklara göre Alâeddin Siyavuş aslında Selçuklu hanedanına mensup olmayıp kendini bir şehzade olarak gösteren bir Türkmen dervişidir.²⁷ Saltanat iddiasının sonucunda Alâeddin Siyavuş 1279'da feci bir şekilde öldürülmüştür.²⁸

²⁵ Erdeğer, agt., s. 66.

²⁶ Alaeddin Siyavuş'a atfedilen "cimri" kelimesi bir isim olmayıp, onu tahkir etmek için dönemin Selçuklu yazarları ve halk tarafından ona ölümünden sonra takılmış kötü bir lakaptır. Türkçe'de ve Farsça'da "eşkıya, serseri, dilenci, sefil" anlamına gelmektedir. Konya'yı yağma ve tahribi, Konya halkının hafızasından silinmeyerek onu küçük düşürmek ve onunla alay etmek istemişlerdir. Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr* s. 96; İbn-i Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 204; İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, s. 90; Turan, *Türkiye*, s. 564-572; Sefer Solmaz, "Alaeddin Siyavuş", *Konya Ansiklopedisi*, C. II, Konya 2011, s. 166-167; Sefer Solmaz, "Cimri Olayı", *Konya Ansiklopedisi*, C. II, Konya 2011, s. 267.

²⁷ Abu Bakr İbn Al-Zaki, *Ravzat Al-Kuttab va Hadikat Al-Albab*, yay. Ali Sevim, Ankara 1972, s. 4, 26; İbn-i Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 204; Kaymaz, *Pervane*, s. 170-171; O. Ferid Sağlam, "Şimdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesi", *Bellekten*, C. IX, S. 35, Temmuz 1945, s. 302; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 35; Solmaz, "Alaeddin Siyavuş", s. 166.

²⁸ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 102; Ahmed b. Lütfullah Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, çev. Ali Öngül, İzmir 2000, s. 121; Cahen, *Anadolu*, s. 285; Turan, *Türkiye*, s. 569-570; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 45.

Şikarî ise Alâeddin Siyavuş'un/Cimri'nin hapis olup Karamanoğlu Mehmed Bey tarafından hapisten çıkarılarak Konya'ya hâkim kılındığını kaydetmiştir.²⁹ Eğer bu rivayeti kabul edecek olursak yeni bir görüş de ileri sürebiliriz. II. İzzeddin Keykâvus'un kızı Fatma hatun gibi muhtemelen Alâeddin Siyavuş da babası ile birlikte İstanbul'a gitmedi ve Selçuklu topraklarında kaldı. Yakalanıp hapsedildi.

III. Alâeddin Keykubad zamanında 1299 yılında yazılan Farsça manzum bir eser olan Yûsuf-i Erzincânî'nin Hâmûş-nâme'sinde³⁰ Cimri ile ilgili bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyeye göre ilk başta Siyavuş nedense sırrını daha fazla saklamak istememiş ve kendisi sultanlığını açıklamıştır. Memleketin padişahının ölüm emri üzerine yakalanıp katledilmiştir. Eğer dilini tutsaydı başına bu musibet gelmezdi.³¹

1. Ferâmurz'un Anadolu'ya Gelişi

Ferâmurz da diğer kardeşleri gibi babasının ölümünden sonra Anadolu'ya gelmiştir (1280).³² Kırım'da dünyaya geldiğini tahmin edersek yaşı 14-15 olmalıdır. Kaynaklarda kardeşleri II. Gıyâseddin Mesud, Rükneddin Kılıç Arslan ve Rükneddin Keyümers ile ilgili bilgileri takip edebilirken Feramuz ile ilgili bilgiler yetersizdir. Metinlerde genelde "Ferâmurz oğlu III. Alâeddin Keykubad" diye geçer ve hiçbir bilgi verilmez. Ya da kaynakların genel sorunu olan bilgi karmaşasının kurbanı olmuş da olabilir. Ferâmurz'un biyografisini oluştururken diğer kardeşlerin kronolojisini belirledikten sonra ipuçları ile gitmeyi denedik. Tarihi metinlerde Konya'da çıkan Alâeddin Siyavuş İsyanından (Cimri) kısa süre sonra bir başka isyanın patlak verdiği yazmaktadır (1280).³³ İsyanın elebaşı II.

²⁹ Şikarî, *Karamanoğulları Tarihi*, haz. M. Mesud Koman, Konya 1946, s. 44.

³⁰ Yûsuf-i Erzincânî "*Hâmûş-nâme*" adlı eserini, Türkiye Selçukluları Devletinin son zamanlarında III. Alâeddin Keykubad'ın saltanatı sırasında yazmıştır. Meltem Kurtuluş, *Yûsuf-i Erzincânî'nin Hâmûş-nâme'si* (İnceleme-Metin), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2016, s. 18-19.

³¹ Kurtuluş, agt., s. 62-63.

³² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*'nde şöyle not düşmüştür: "*Kırım hükümdârı Mengü Temir Hân'ın yanında mukim olan Sultân İzzeddin Keykavus Bahçesaray'da 677 senesi evâ'ilinde vefât itmekle zevcesi Orbay Hâtun bint Berkay Hân ile şehzâdeleri Mes'ûd, Kılıç Arslan, Feramuz Kırım'dan kalkub Amasya'da ikâmet itmek üzere Samsun'a geldikleri haberi şâyi' olduğunda Amasya vâlisi Seyfeddin Torumtay derhâl halîlesi Güray Hâtun bint Samuk Noyin'i ba'zı ümerâ ile istikbâl için göndermişdi.*" Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. II, s. 247.

³³ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 97; Anonim *Selçuknâme*, s. 40; İbn-i Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 204-205; İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, s. 90; Sümer, "*Anadolu'da Moğollar*", s. 52-54; Uzunçarsılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 16; Turan, *Türkiye*, s. 560-561; Kaymaz, *Pervane*, s. 172; Cahen, *Anadolu*, s. 282. Cimri adına basılan paraların üzerinde "*Alaü'd-dünya ve'd-din Ebul Feth Şiyavuş bin Keyhüsrev 675 Zilhicce Konya ve Minnet Allahındır*" yazısı yer alır. Basılan para, dört yapraklı yonca

İzzeddin Keykâvus'un oğlu Alâeddin'dir. Ama Alâeddin Siyavuş 1279'da hayatını kaybetmişti. Dolayısıyla bir yıl sonraki isyanda geçen isim II. İzzeddin Keykâvus'un başka bir oğlu olmalıdır.

Özellikle Anonim Selçuknâme'de bu "Alâeddin" ile ilgili verilen bilgiler araştırmacıların kafasını oldukça karıştırmıştır. Buna göre Sultan Alâeddin 1280'de Anadolu'ya gelip Karamanoğulları ile birleşip isyan etti. Adına hutbe okutuldu. Karaman Türklerinden oluşan askerleriyle Niğde'de bulunan Selçuklu emirleri üzerine yürüdü. Savaşı kaybetti ve Bizans tarafına sığındı.³⁴ Anonim Selçuknâme'nin yazarı kanaatimizce burada bir isim karışıklığı yapmıştır.³⁵ Anonim Selçuknâme'de 1280 yılı içinde verilen "Alâeddin" ismi "Ferâmurz" olmalıdır. Çünkü bu tarihlerde diğer kardeşleri II. Gıyâseddin Mesud, Rükneddin Keyümers ve Rükneddin Kılıç Arslan Kastamonu Bölgesinde idiler.³⁶ Muhtemelen Ferâmurz 1280'de Keyümers ve II. Gıyâseddin Mesud'dan sonra Anadolu'ya geldi. Kuzeydeki kardeşleriyle uğraşmak yerine güneye indi. Karaman Türkmenlerinin yanına geldi ve Karaman oğulları tarafından kabul gördü (1281). Onlara güvenerek istiklalini ilan etti. Karamanlılar onun adına Larende ve diğer bölgelerde hutbe okuttular. Karamanoğulları Niğde üzerine yürüdüler. Niğde'de bulunan Müinüddin Süleyman Pervanenin oğlu İzzeddin, Sadeddin Çelebi ve Sahip Ata Fahreddin Ali'nin torunu ile savaştılar. Başarısız

şeklinde. Gündegül Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, Ankara 2001, s. 20-21, 102-104.

³⁴ Anonim Selçuknâme, s. 41. "Yine 679 = 1280/1281 yılında Sultan Mesud'un birader zadesi Sultan Alaeddin'in denizi geçerek Karaman vilayeti üstüne yürüdüğü haberi ansızın duyuldu. Türk cemaati kendisini aralar Larende'ye götürdü. h. 679/ m. 1280 de adına hutbe okuttular. Diğer taraftan İzzeddin b. Muineddin Pervane ve Sadeddin Çelebi, Sahip Fahreddin'in kızının oğlu ordusuyla birlikte Niğde'de duruyordu. Türkler Melik (şehzade) Alaeddin'i alarak ona karşı yürüdüler. İzzeddin ve Saadettin çelebi bunu işittiler, her ikisi de beraber gelerek savaşa tutuştular. Türkleri bozguna uğrattılar. Sultan Alaeddin tekfur iline gitti, onun hikâyesi de bitti."

³⁵ Tıpkı konu başlığının "Sultan İzzeddin Keykâvus b. Keyhüsrev b. Keykubat oğullarının gelişi" altındaki ilk paragrafta olduğu gibi. Burada da Anadolu'ya gelen ilk şehzadenin Melik Siyavuş olduğunu belirtir. Bu melik Sinop'a gelir ve Sultan Gıyâseddin tarafından yakalanır Burgulu kalesine hapsedilir 1279/1280. Anonim Selçuknâme, s. 41. "Kıfcaq ülkesinden, İzzeddin Keykavus oğullarından Anadolu'ya gelen ilk kimse Melik Siyavuş idi. Bu, Sinop'a geldi. Haber Sultan Gıyâseddin'e şehirden dışarı çıktığı şeklinde gelince onu yakalayıp Burgulu kalesine hapis etti. Sene h. 678- m. 1279/80." Ana kaynakların bazılarında isim karışıklığı oldukça yaygındır. Örneğin Abu'l Farac Bar Hebraeus'un eserinde de Rum Diyarı Sultanı İzzüddin (m. 1280'de), Berke havalisinden kaçarak kendisini çok iyi karşılayan Abaka'nın yanına gelerek, Abaka'dan Anadolu'da iktâ almıştır denilmektedir. Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 605. Oysaki buradaki isim de II. Gıyâseddin Mesud olmalıdır.

³⁶ İbn-i Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, C. II, s. 248; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 110-111; Turan, *Türkiye*, s. 582.

olunca geri çekildiler. Ferâmurz önce Kilikya'ya oradan da Bizans'a sığındı (1282). Kendisinden bir daha haber alınmadı.³⁷

Bu kanaatimizi kesinleştiren bir bilgiye ise Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Çoşkun'er'in hazırladıkları Anonim Selçuknâme'nin bilgi notlarında rastlıyoruz. Feridun Nafiz Uzluk, Anonim Selçuknâme'nin çevirisinde, sayfa 41'de, 1280-1281'de Karaman'da olan şehzadenin II. Gıyâseddin Mesud'un biraderzadesi, yani yeğeni olduğunu kaydetmiştir. Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Çoşkun'er ise hazırladıkları Anonim Selçuknâme'nin çevirisinde, sayfa 52'de, bu kelimeyi II. Gıyâseddin Mesud'un kardeşi olarak vermektedir. Gök ve Çoşkun'er, F.Nafiz Uzluk'un metni okurken hata yaptığını belirtmektedir. Metinde biraderzade anlamına gelecek bir kelime bulunmamaktadır. “ *aniden Sultan Mesud'un kardeşi sultan Alaaddin'in denizi geçtiği ve Karaman vilayetine yöneldiği haberi geldi.*” → “...nâgâh haber âmed ki sultan Alaaddin birâder-i sultan Mesud ez deryâ gozar kerd”.³⁸ Gerçekten de orijinal Farsça yazmanın fotoğraflarında “*kardeşi*” kelimesi bulunmaktadır. Osman Turan, bu konu hakkında bilgi verirken cümlelerin sonunu şöyle tamamlamıştır. “*Tekfur vilayetine gittikten sonra kayboldu*”³⁹. Farsça metinde ise “*kaybolma*” kelimesi bulunmamaktadır. “*Sultan Alaaddin Tekfur vilayetine gitti ve onun hikâyesi de bitti*” → “*Sultan Alaaddin be-vilayet-i tekfur reft. Hadîs-i ü tamam şod.*” Feridun Nafiz Uzluk, Anonim Selçuknâme'nin çevirisinde ve Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Çoşkun'er'in hazırladıkları Anonim Selçuknâme'nin çevirisinde de “*hikâyesi bitti*” olarak geçmektedir.

Ancak birkaç yüzyıl sonra, Ferâmurz'un nerede olduğuna dair bir Osmanlı tarihçisi not düşmüştür. Münecimbaşı eserinde II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu Ferâmurz'un Bizans imparatorunun hapsinde öldüğünü ifade etmiştir.⁴⁰ Neden hapiste olduğunu, ne kadar hapiste kaldığını ya da öldüğü tarihi vermemiştir. Dolayısıyla bu bilgiler bizim için halen karanlıktır. Ferâmurz'u Bizans'a sığınmaya zorlayan sebep Selçuklu ve Moğol ordusu karşısındaki başarısızlığıydı. Ferâmurz, mevcut sultan III. Gıyâseddin Keyhusrev ve beyleri karşısında tutunamadı. Bir zamanlar taht mücadelesini kaybeden babası gibi Bizans'ı tercih etti. Ancak burada da hayatını kaybetti.

Osman Turan'ın “*Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*” adlı eserinde II. Gıyâseddin Mesud'un, kardeşi Rükneddin Keyümers'i Kayseri zeametine

³⁷ Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, s. 57; Turan, *Türkiye Selçukluları Vesikalar*, s. 11; Merçil, “Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları”, s. 163.

³⁸ *Anonim Selçuknâme*, çev. Halil İ. İbrahim Gök-F. Çoşkun'er, Ankara 2014, s. 123.

³⁹ Turan, *Türkiye*, s. 584.

⁴⁰ Münecimbaşı, *Câmi üd-düvel, Anadolu Selçukluları*, çev. H. Fehmi Turgal, İstanbul 1940, s. 48.

ataması ile ilgili menşur; diğer kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan'ın da Akşehir'de iktâ temlikine ait menşur mevcuttur. Keyümers'e menşurun verildiği tarih, belge üzerindeki Dîvânî rakamlarla h.688 (m.1289) yılını göstermektedir. Rükneddin Kılıç Arslan da II. Gıyâseddin Mesud'a isyan edip (1292) ve Umuroğlu Ali tarafından öldürüldüğü tarih 1295'dir. Dolayısıyla onun menşuru da 1292'den önceye tarihlenmelidir. II. Gıyâseddin Mesud tarafından menşur verilen kardeşler arasında Ferâmurz'u göremiyoruz. Bunun nedeni Ferâmurz'un Anadolu'da değil de Bizans da bulunması ya da çoktan hayatını kaybetmiş olması olabilir.

B. III. ALAEDDİN KEYKUBAD'IN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

III. Alâeddin Keykubad,⁴¹ Ferâmurz b. II. İzzeddin Keykâvus'un oğludur.⁴² III. Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkış tarihi Anonim Selçuknâme'de verilen tarih olarak kabul edilmektedir.⁴³ Türkiye Selçuklu Devleti'nin 17. hükümdarı ve listedeki son hükümdarı olan III. Alâeddin Keykubad, 15. hükümdar III. Gıyâseddin Keyhusrev ve 16. hükümdar II. Gıyâseddin Mesud'un birinci saltanat dönemlerini yaşamıştır. III. Alâeddin Keykubad'la ilgili anlatılacak tüm bilgiler bu dönemin siyasi olaylarının bir sonucudur.⁴⁴

⁴¹ II. İzzeddin Keykâvus'un İran edebiyatına olan hayranlığı oğlu Feramurz'da da devam etmiş ve o da oğluna Şehnameden bir isim seçmiştir. Alaeddin ve Keykubad kelimeleri iki farklı kültüre ait iki isim olup, bunlardan Alaeddin kelimesi Arapça, Keykubad kelimesi de Farsça'dır. Eski Acem şahlarının ikinci sülalesinden gelen hükümdar isimlerinin başında kullanılmıştır. Key-husrev, Key-kubad, Key-kavus gibi bu isimler İran-Fars kültürünün etkisinin açık bir göstergesidir. Türkiye Selçuklu sultanlarının isimleri Arapça ve Farsçanın ilginç bir birleşimi haline gelmiştir.

⁴² İbrahim Kafesoğlu, "Keykubad III", *İA*, C. VI, Eskişehir 1997, s. 662-663; Faruk Sümer, "Keykubad III", *DİA*, C. XXV, Ankara 2002, s. 360-361; Mikail Bayram, "III. Alaeddin Keykubad", *Konya Ansiklopedisi*, C. I, Konya 2012, s. 162-163.

⁴³ Alaeddin Keykubad'ın kimliği konusunda Osman Turan, III. Alaeddin Keykubad'ın II. İzzeddin Keykâvus'un altı oğlundan biri olan Feramurz'un oğlu olduğu konusunda kesin bilgi vermiştir: "Sultan Mes'ud isyan eden Baltu'nun yanında bulunmakla beraber bu harekete cebri olarak katıldığından Han'ın mahkemesinde beraat etti ise de tahtından atıldı ve yerine 1298 yılında onun yeğeni III. Alaeddin Keykubad Selçuklu tahtına getirildi. Feramurz'un oğlu III. Alaeddin Keykubad 1298 yılında Konya'ya gelerek tahta oturmuştur." Turan, *Türkiye*, s. 637.

⁴⁴ II. İzzeddin Keykâvus'un önce Bizans'a sığınması ardından Kırım'a çekilmesiyle birlikte Selçuklu tahtı kardeşi IV. Kılıç Arslan'a kaldı (1262-1266). Bu dönemde Moğol baskısı artarak devam etti. Moğolların Anadolu'daki vekili durumunda olan vezir Müinüddin Süleyman Pervane yönetime tamamen hâkim oldu. Akabinde IV. Kılıç Arslan'ın hoşnutsuzluğunu hisseden Müinüddin Süleyman Pervane, Moğollarla anlaşarak 1266 yılının kış mevsiminde IV. Kılıç Arslan'ı öldürttü. Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 53-54; Anonim Selçuknâme, s. 36; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 14; Cahen, *Anadolu*, s. 270. Yerine IV. Kılıç Arslan'ın çok küçük yaşta oğlu III. Gıyâseddin Keyhusrev'i Selçuklu tahtına çıkardı (1266-1284). III. Gıyâseddin Keyhusrev'in tahta çıkışında yaş kaynaklara göre 2-6 arasında değişiyordu. İbn-i Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 170; Ahmed Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifin-Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, II, İstanbul 1987, s. 86; Abu'l Farac, *Abû'l-*

III. Gıyâseddin Keyhusrev'in saltanat yılları oldukça hareketli, bol savaşlı, isyanlı ve kanlı geçti: Memlûklülerin Anadolu üzerinde hâkimiyet kurmak istemesisonucu Moğollarla karşı karşıya gelmeleri, Sahip Ata Fahreddin Ali'nin vezirlikten azli, Hatiroğlu İsyanı (1276), Memlûklülerle Elbistan Savaşı (1277), İlhanlı hükümdarı Abaka Han'ın intikam için Anadolu'ya gelişi, Müinüddin Süleyman Pervâne'nin Moğollarca öldürülmesi, Karamanoğlu Mehmed Bey'in Alâeddin Siyavuş (Cimri) ile birlikte ayaklanması, Kızıl Hamit ayaklanmasının çıkması, İlhanlı şehzadesi Kongurtay'ın Karamanoğlu Mehmed Bey ile Türkmenler üzerine yürümesi ve Karamanoğlu Mehmed Bey'in öldürülmesi ve Uç Türkmenlerinin faaliyetleri. Tüm bu olaylar Anadolu'da cereyan ederken II. İzzeddin Keykâvus ve oğulları Kırım'da idi. 1280'de II. İzzeddin Keykâvus ölünce dört oğlu deniz yolu ile Anadolu'ya geçtiler. II. Gıyâseddin Mesud, akıllıca hareket ederek İlhanlı hanı Abaka Han'ın desteğini almak için İran'a gitti.⁴⁵ Yarılg alarak Anadolu'ya döndü. Abaka Han'ın ölümünden sonra da yeni han Ahmet Tekadur'un da desteğini kazandı. Selçuklu ülke toprakları ikiye ayrılarak III. Gıyâseddin Keyhusrev (Konya merkezli) ve II. Gıyâseddin Mesud (Sivas merkezli) arasında paylaşıldı.⁴⁶

Saltanat mücadeleleri sırasında oluşan iktidar boşluğundan yararlanmak isteyen Türkmen gruplar harekete geçtiler. Karamanoğulları, Eşrefoğulları ve Menteşeoğulları başta olmak üzere Türkmenler, Akşehir ve Konya civarını yağmaladılar. Şehzade Kongurtay ile sultan III. Gıyâseddin Keyhusrev ayaklanmayı bastırmak için bölgeye geldiler ve binlerce Türkmeni kılıçtan geçirdiler.⁴⁷ Bir süre sonra da İlhanlı Hanı Ahmet Tekadur, rakipleriyle işbirliği yaptığı gerekçeyle şehzade Kongurtayı öldürttü (1284 Ocak). 1284 Şubatında da Selçuklu ülkesinin yönetimi tamamen II. Gıyâseddin Mesud'a bırakıldı.⁴⁸ II.

Farac Tarihi, C. II, s. 587; Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, C. II, s. 113; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 66.

⁴⁵İbn-i Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 248; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 104; Münecimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 111; Turan, *Türkiye*, s. 582-583; Öden, a.g.m., s. 289; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 55; Cahen, *Anadolu*, s. 287.

⁴⁶İbn-i Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 16; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 605; Turan, *Türkiye*, s. 583.

⁴⁷Anonim *Selçuknâme*, s. 42.

⁴⁸Anonim *Selçuknâme*, s. 42; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 617; Turan, *Türkiye*, s. 583. Aksarayî, II. Gıyâseddin Mesud'un tahta geçiş tarihi olarak 1282'yi vermiştir. Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 108. Sultan Veled ise II. Gıyâseddin Mesud için yazdığı 43 beyitlik bir kasidede 1281 yılını kaydetmiştir. Sultan Veled, *Divan*, s. 224. 1282'de Abaka Han, II. Gıyâseddin Mesud'a bazı şehirlerin gelirlerini tahsis etse de onun tek başına iktidara geldiği tarih olarak 1284'ü kabul etmek gerekmektedir.

Gıyâseddin Mesud iktidar ortağını ortadan kaldırmak için harekete geçti ve İlhanlı hükümdarı Argun Han'dan onay aldı.⁴⁹

1. III. Alâeddin Keykubad'ın Bizans'taki Yaşamı

Ferâmurz, Selçuklu ülkesindeki taht mücadelesini 1280-1282 yılları arasında sürdürdü. Başarısız olunca Bizans'a sığındı. Kanaatimizce III. Alâeddin Keykubad burada dünyaya geldi. Olayların akışına göre en erken doğum tarihi 1282 olmalıdır. Bir süre babasıyla birlikte Bizans'ta yaşadı.⁵⁰ III. Alâeddin Keykubad'ın Bizans'taki annesi, ailesi, ilk çocukluk yılları, eğitimi ve faaliyetleri konusunda yeterli bilgilere ulaşamadık. Müneccimbaşı'nda geçen tek bir bilgiye göre II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu Ferâmurz Bizans imparatorunun hapsinde İstanbul'da öldü. Bizans imparatoru II. Andronikos onun ölümünden sonra oğlu III. Alâeddin Keykubad'ı İlhanlı hükümdarının katına gönderdi (h. 695-m. 1296).⁵¹ İlhanlı Hanı Gâzân Han, III. Alâeddin Keykubad'ı amcası II. Gıyâseddin Mesud'un yerine Selçuklu tahtına atadı. II. Andronikos, III. Alâeddin Keykubad'ı Moğol yöneticilerinin isteğiyle yani Bizans'tan talep etmeleriyle İlhanlı başkentine gönderdi.

Muhtemelen Müneccimbaşı'nın verdiği bu bilgidен farklı olarak III. Alâeddin Keykubad daha önce Anadolu'ya geçmiş olmalıdır. En azından II. Gıyâseddin Mesud tahtan indirildiğinde İstanbul'da değildi (1296). III. Alâeddin Keykubad da diğer melikler gibi kendi egemenliğini kurmak için Selçuklu ülkesinde mücadeleye girişmişti. Eğer İstanbul'dan Tebriz'e gönderilmiş olsa idi yanında mutlaka Bizans elçileri ve askerleri olurdu. Bu konu hakkında da Bizans kaynakları bilgi verirdi ama böyle bir bilgi mevcut değildir.

III. Alâeddin Keykubad, Bizans elçileri tarafından değil, Anadolu'daki isyanları bastırmak üzere görevlendirilen Kutluğşah tarafından Tebriz'e götürüldü.⁵² Gâzân Han'dan aldığı bir yarlıg ile geri Anadolu'ya dönerek tahta çıktı. Bu zorunlu yolculuğu tahminimizce 1,5 yılı aşmıştır. Bu sürede Anadolu'da dörtlü idare dediğimiz devlet adamları ülkeyi yönetmişlerdir. III. Alâeddin Keykubad'ın Anonim Selçuknâme'de verilen tahta çıkış tarihini esas alarak bir hesap yaparsak, 13 Ekim 1298'den bir buçuk yıl geriye gidersek yaklaşık Nisan 1297'de Anadolu'dan yola çıktığını söyleyebiliriz. Sırasıyla Baltu Noyan'ın isyanı, Kutluğşah'ın Anadolu'ya gelişi, Baltu Noyan'ın uçlara çekilmesi, Baltu Noyan ile

⁴⁹ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 109; Anonim *Selçuknâme*, s. 44; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 123; Turan, *Türkiye*, s. 584; Abu'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, s. 617.

⁵⁰ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 151.

⁵¹ Müneccimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, çev. H.Fehmi Turgal, s. 48.

⁵² Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 161; Muharrem Kesik, "Mesud II", *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 344.

birlikte hareket eden II. Gıyâseddin Mesud'un Kutluğşah vasıtasıyla Gâzân Han'dan af dilemesi, II. Gıyâseddin Mesud'un affedilmeyerek Hemedan'a sürülmesi, Beyşehir'de bulunan isyancı Baltu Noyan'ın⁵³ peşine Sülemiş Noyan'ı gönderen Kutluğşah'ın Tebrize dönmesi 1296-1297 yılları içinde arka arkaya olan gelişmelerdir.⁵⁴ Dolayısıyla III. Alâeddin Keykubad'ın Nisan 1297'de Anadolu'da idi. İlhanlı veziri Reşîdüddin Fazlullâh ve III. Alâeddin Keykubad arasındaki mektuba göre ise 1295 tarihinde Tokat şehrindeydi. Ancak daha erken tarihlere gidebilmek için daha fazla belgeye ihtiyacımız bulunmaktadır.

III. Alâeddin Keykubad'ın babası Ferâmurz'un Bizans'a sığınması ve orada bulunduğu tarihleri göz önüne alırsak III. Alâeddin Keykubad'ın Bizans topraklarında doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Bunun tersini gösterecek bir bilgi de şimdilik mevcut değildir. Doğum tarihi hususunda ise yanılma payımız sadece birkaç yıldır. 1280-1282 arası doğum tarihi olarak kabul edersek Nisan 1297 arası, 15 yaşına kadar nerededir? Neler yapmıştır? Hep Bizans'ta mı kaldı yoksa Anadolu'ya geçip taht mücadelesine mi girişti? II. İzzeddin Keykâvus'un yedi oğlundan biri olan Ferâmurz'un oğlu III. Alâeddin Keykubad⁵⁵ daha önce de belirtildiği gibi Bizans'ta dünyaya gelmiş ve bir süre orada babasıyla birlikte yaşamış olmalıdır. III. Alâeddin Keykubad da bir zamanlar dedesi II. İzzeddin Keykâvus gibi, babası Ferâmurz gibi ya da Bizans'ta kalan amcaları gibi (Melik Konstantin) aynı nedenlerden dolayı, kendi ülkesi sınırları dışında yaşamak zorunda kalmıştır.

2. III. Alâeddin Keykubad'ın Saltanat Mücadelesi

III. Alâeddin Keykubad diğer Selçuklu melikleri gibi tahta geçmek için Selçuklu ülkesinde mücadeleye girişti. Ancak İstanbul'dan ne zaman ve nereye geldiği hakkında henüz bir bilgi sahibi değiliz. III. Alâeddin Keykubad'ın saltanat mücadelesi hakkında şu an elimizdeki en önemli kaynak Reşîdüddin Fazlullâh'ın "Mukatebat-ı Reşîdi" adlı eseridir.

⁵³ Sülemiş Noyan'ın takibinden kurtulamayacağını anlayan Baltu Noyan, Beyşehir'den Karamanoğulları topraklarına geçti. Ancak istediği desteği alamadı. Buradan da Çukurova'da bulunan Ermeni Krallığı'na sığındı. Fakat Ermeniler İlhanlılarla aralarının bozulmasını istemediklerinden Baltu Noyan'ı Moğollara teslim ettiler. Baltu Noyan Tebriz'e götürülerek şehir meydanında öldürüldü (h. 696/m. 1297). Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 161-165; Münecimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 132; Cahen, *Anadolu*, s. 292-293.

⁵⁴ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 165-167; Sümer "Anadolu'da Moğollar", s. 66-67; Turan, *Türkiye*, s. 618; Charles Melville, "Moğol Yönetimi Altında Anadolu", *Türkiye Tarihi Bizans'tan Türkiye'ye 1071-1453*, C. I, ed. Kate Fleet, çev. Ali Özdamar, İstanbul 2012, s. 110.

⁵⁵ Cahen, *Anadolu*, s. 276; Münecimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 151.

İlhanlı Devleti'nin ünlü veziri Reşîdüddin Fazlullâh⁵⁶ oğullarına, zamanının yüksek rütbeli devlet adamlarına ve devrin âlimlerinden bazısına mektuplar yazmıştır.⁵⁷ Bu mektupların içinde Selçuklu ülkesinin ümerası ile de yapılan yazışmalar vardır. Muhtevası açısından bu mektuplar Anadolu'nun ekonomik, siyasi ve kültürel tarihi için önem arz etmektedir. Bu mektupların yazma bir nüshası İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde bulunmakta olup Zeki Velidi Togan bu eser üzerinde çalışmış⁵⁸ ve bir makale yazmıştır.⁵⁹ Makalesinde sadece Anadolu'ya ait bölümleri kısaltarak sıra ile ele almıştır.

"Mukatebat-ı Reşîdi"nin s. 208-220'de yer alan bölümlerinde III. Alâeddin Keykubad'ın Reşîdüddin Fazlullâh'a yazdığı bir mektup; Reşîdüddin Fazlullâh'ın da III. Alâeddin Keykubad'a yazdığı cevaben mektubu yer almaktadır.⁶⁰ III. Alâeddin Keykubad'ın mektubu Farsça yazılmış olup Arapça şiirlerle süslenmiştir. III. Alâeddin Keykubad velinimeti olan Reşîdüddin Fazlullâh'ı yücelterek ondan hürmet ve minnetle bahsedip "*Hind, Rum ve Çin ülkelerini kendi şevketine müsellemlen kılan sultan al-vüzera Reşîl al-haq ve al-dünya ved-din*", ona derdini dökmüştür. III. Alâeddin Keykubad daha pek genç olduğu halde dünyadan bıktığını, ölümü beklediğini yazmıştır. Dahası "aqarib 'aqarib" diye isimlendirdiği akrabalarının entrikalarından ve eziyetlerinden şikâyetçi olmuştur. Özellikle Sinop hâkimi olan amcası Keyümers b. İzzeddin Keykâvus'tan kaçarak zor ve bitkin bir halde Tokat'a geldiğini ifade etmiştir. Buradan Tebriz'e gitmek üzere iken, İlhanlı veziri olan Reşîdeddin Fazlullâh'ın Tokat şehrini kendisine arpalık olarak verdiğini belirtir. Reşîdeddin Fazlullâh'ın oğlu olan Hoca Celaleddin,⁶¹ Anadolu'da iken durumunun daha iyi olduğunu dolayısıyla şimdi vaziyetinin iyi olmadığını beyan etmiştir. III. Alâeddin Keykubad, Reşîdeddin Fazlullâh'ı kendisine yaptığı iyiliklerden dolayı babası yerinde gördüğünü belirtmiştir. Reşîdeddin Fazlullâh da cevaben III. Alâeddin Keykubad'a "ferzend"

⁵⁶ Osman Gazi Özgüdenli, "Reşîdüddin Fazlullah Hemedani", *DİA*, C. XXXV, İstanbul 2008, s. 19-21.

⁵⁷ Bu mektuplar, Reşîdüddin'in maiyetinden Muhammed Eberkuhi tarafından toplanıp bir araya getirilmiştir. Mektupların yanında münşeât, ilan, risaleler ve bir kısım fermanlar da yer alır. "Mukatebat-ı Reşîdi" ismini taşıyan bu mektuplar mecmuasını bilimsel çalışmalarda ilk kullananlardan biri İngiliz şarkiyatçı, Türk hayranı Prof. Edward Granville Browne'dir (1862-1926).

⁵⁸ Zeki Velidi Togan bu mektupların bir nüshasının, İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde Farsça yazma eserler bölümünde 884 numarayla kayıtlı olduğunu söylemiştir.

⁵⁹ Zeki Velidi Togan, "Reşîdeddin'in Mektuplarında Anadolu'nun İktisadi ve Medeni Hayatına Ait Kayıtlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 15, S. 1-4, İstanbul 1953, s. 33-50.

⁶⁰ Togan, "Reşîdeddin'in Mektupları" s. 47-48.

⁶¹ Aksarayî eserinde Hoca Celaleddin'i "*bihakkın olgun, vezirlik temkinini ve beylik şevketini şamil bir devlet adamı*" olarak anlatır. *Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 313.

(oğlum) diye hitap etmiştir. Selçukluların başkenti Konya'yı ona verdiğini yani tahta geçeceğini müjdelemiştir. “âbâ ve ecdadının vatanı; imanın Ka'besi; irfan kuşlarının yuvası; yani Celaleddin Rumi'nin yattığı yer” olarak nitelenen başkent Konya'da III. Alâeddin Keykubad'ın tahta çıktığı tarih 1298 yılı olduğu için bu mektupta bu yıl içinde yazılmış olmalıdır.⁶²

III. Alâeddin Keykubad'ın ne zaman Anadolu'da olduğunu belirlemek için mektubun içeriğine bakalım. “Reşideddin Fazlullâh'ın oğlu olan Hoca Celaleddin, Anadolu'da iken durumunun daha iyi olduğunu dolayısıyla şimdi vaziyetinin iyi olmadığını beyan” ederken Hoca Celaleddin'in hangi yıllar arasında Anadolu'da bulunduğu önemlidir. Reşideddin Fazlullâh büyük oğlu Hoca Celaleddin'i, Sivas merkez olmak üzere orta Anadolu vezirliğine, diğer oğlu Hoca Meceddin'i de Denizli merkez olmak üzere, batı Anadolu vezirliğine tayin ettirdi. Hoca Celaleddin, III. Alâeddin'in 1298'de tahta geçmesinden önce vezirlikten ayrılıp İsfahan'a gitmiştir. Burada da vezirlik görevine devam etmiştir. Daha sonra Olcaytu Han zamanında tekrar Selçuklu ülkesine vezir olarak gönderilmiştir. Tekrar bir ayrılıktan sonra Ebu Sa'id Bahadır Han döneminde Çobanoğlu Emir Timurtaş ile birlikte Rum vezirliğine atanmıştır (h. 717/m. 1317).

Hoca Celaleddin ne zaman Anadolu'dan ayrılmıştır? 1296 yılında Anadolu'dan ayrılarak Elcezire'ye hâkim yani Irak'a vali olarak atanmıştır.⁶³ Bu da 1296 yılından önce III. Alâeddin Keykubad'ın Bizans'ta değil de Anadolu'da hatta Hoca Celaleddin'in, Sivas merkez olmak üzere Orta Anadolu vezirliğini yaptığı bölgede olduğunu göstermektedir. Çünkü O Anadolu'da vezir iken III. Alâeddin Keykubad'ın durumu çok iyidir. Bu da birbirleri ile temas halinde olduklarını gösterir. Ancak Hoca Celaleddin'in ne zaman Anadolu'ya geldiğini tespit etmek de gerekmektedir. Reşîdüddin 1292'den itibaren İlhanlı devlet kadrolarında hızla yükselmiş ve Gâzân Han zamanında vezir olmuştur. Dolayısıyla iki oğluna böyle bir yetki verebilmesi için Gâzân Han'ın tahta geçtiği 1295 tarihini temel alabiliriz. III. Alâeddin Keykubad'a İlhanlı veziri olan Reşideddin Fazlullâh tarafından arpalık olarak verilen Tokat şehri de Hoca Celaleddin'in yönetim sınırları arasında kalmaktadır.

III. Alâeddin Keykubad amcası Selçuklu şehzadesi ve Sinop hâkimi olan Keyümers b. İzzeddin Keykâvus'tan kaçıp ve bitkin bir halde Tokat'a geldiğini mektubunda vurgulamıştır. Rükneddin Keyümers, II. Gıyâseddin Mesud tarafından 1290 tarihinde Kayseri valisi yapılmıştı. 1292'de Burgulu'da isyan etti.

⁶² Erdeğer, a.g.t., s. 119.

⁶³ Berthold Spuler, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, Ankara 1987, s. 383.

Ancak affedildi. Sinop hâkimi oldu. Ancak itaatsizliği yüzünden görevden alınarak Tokat'a gönderildi (1294). Geçim sıkıntısı ve hastalık içinde kıvranırken tekrar başkaldırdı. Ele geçirilip Baltu Noyan'ın yanına getirildi. Baltu Noyan, Rükneddin Keyümers'i beğenerek kendine damat yaptı.⁶⁴ Baltu'nun Anadolu'ya geldiği tarih 1295'idi. III. Alâeddin Keykubad'ın şikâyet ettiği akrabalarının başında gelen ve onu en çok rahatsız eden Rükneddin Keyümers'di. İkisinin ortak olarak bulunduğu yer Tokat ve tarih 1295-1296 idi. III. Alâeddin Keykubad bu tarihlerde Tokat'ta idi ve arpalık sahibiydi.

3. III. Alâeddin Keykubad'a Gâzân Han Tarafından Yarlık Verilip Sultan Tayin Edilmesi

İlhanlı hükümdarı Gâzân Han'ın emri ile Anadolu'daki Moğol kuvvetleri genel komutanı Togaçar Noyan h. 695 / m. 1295 yılında Moğol tümen komutanı Baltu Noyan tarafından öldürüldü.⁶⁵ Böylece Baltu Noyan resmen olmasa da fiilen Anadolu'da bulunan bütün Moğol beylerinin komutanı oldu. Baltu Noyan'ın Anadolu'da gittikçe güçlenmesinden rahatsız olan Gâzân Han onu bir kaç kez huzuruna çağırdı. Ancak Baltu Noyan çeşitli bahaneler ileri sürerek gitmedi. Kendisi gitmediği gibi Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Mesud'un da gitmesine engel oldu. H. 696 / m. 1296 yılında ise Gâzân Han, Abışka Noyan'ı Anadolu'daki Moğol orduları genel komutanı olarak atadı. Abışka Noyan'ın Anadolu'ya gelişiyle Anadolu'daki iktidarını kaybetmek istemeyen Baltu Noyan aynı yıl içinde Gâzân Han'a karşı isyan etti.⁶⁶ Baltu Noyan'ın isyan haberini alan Gâzân Han, başkumandanı Emir Kutluğşah'ı Abışka Noyan ile ve üç tümen askerle isyanı bastırmak için Anadolu'ya gönderdi. Arab Noyan ve Baycu Noyan'ın torunu Sülemiş Noyan da Emir Kutluğşah'ın Anadolu'ya ulaşmasından sonra ona katıldılar.⁶⁷

İlhanlı askerleri Kırşehir yakınlarındaki Malya ovasında yapılan savaşta Baltu Noyan'ın kuvvetlerini yendiler. Baltu Noyan kaçmak zorunda kaldı.⁶⁸ Emir

⁶⁴Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 144; *Anonim Selçuknâme*, s. 65-66; Turan, *Türkiye*, s. 614; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 63; Bkz. Reşidüddin, *Mukatebât*, s. 216-220 den naklen Turan, *Türkiye*, s. 608-dipnot 1.

⁶⁵ Reşidüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İ. Aka-M. Ersan-A. H. Khelejani, Ankara 2013, s. 261; *Anonim Selçuknâme*, s. 66; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 152-157; Münecimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 131-132; Turan, *Türkiye*, s. 616-17; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 65.

⁶⁶ Reşidüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih*, s. 261; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 158-160; Cahen, *Anadolu*, s. 293; Turan, *Türkiye*, s. 617-618.

⁶⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 257-258; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 67; Turan, *Türkiye*, s. 618.

⁶⁸ Reşidüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih*, s. 274.

Kutluğşah, Sülemiş Noyan'ı onun peşinden göndererek kendisi Arran kışlağına, Gâzân Han'ın yanına geri döndü. Baltu Noyan'ın yanında istemeden yer almış olan Sultan II. Gıyâseddin Mesud ise onun yenilerek kaçmasının ardından başışlanmasını dilemek için Emir Kutluğşah'ın aracılığı ile Gâzân Han'ın huzuruna çıktı. Sultan II. Gıyâseddin Mesud, kendisinin bu isyana zorla dâhil edildiğini ve padişahın huzuruna gelişinin Baltu tarafından engellendiğini söylediye de fazla inandırıcı olamadı. Affedildi fakat Anadolu'ya dönmesine izin verilmeyerek Hemedan'da ikamete mecbur edildi.⁶⁹

III. Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkışı II. Gıyâseddin Mesud'un yaptığı bir hatayla başladı. Böylece III. Alâeddin Keykubad, Anadolu'daki isyanları bastırmak üzere görevlendirilen Kutluğşah'ın refakatinde Tebriz'e götürüldü. Tebriz'den dönüşte de III. Alâeddin Keykubad, 2 Muharrem 698/m. 10 Ekim 1298 günü Konya'ya geldi ve 5 Muharrem 698/m. 13 Ekim 1298 günü Selçuklu tahtına çıktı.⁷⁰

Niğdeli Kadı Ahmed'in "*el-Veled üş-Şefik*" adlı eserine göre III. Alâeddin Keykubad h. 698/m. 1298-99 yılında ilk defa II. Gıyâseddin Mesud'un yokluğunda tahta geçmiştir. Müellif bu tarihi çok iyi bilmektedir çünkü kendi babasının aynı yıl vefatı dolayısıyla çektiği acı henüz tazedir.⁷¹

İlhanlılar yani Gâzân Han neden Selçuklu tahtına çıkarmak için III. Alâeddin Keykubad'ı seçmişti? Tahta geçecek başka Selçuklu şehzadesi yok muydu? III. Alâeddin Keykubad'ı hangi özelliği öne çıkarmakta idi? III. Alâeddin Keykubad'ı kimler destekledi?

III. Alâeddin Keykubad'ın Selçuklu tahtına çıkışı, Moğolların Anadolu'daki hâkimiyet ve siyasetini göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnektir. Gâzân Han sanki İlhanlıların sıradan bir valisini görevden alır gibi, II. Gıyâseddin Mesud'u tahtan indirip sürgüne gönderdi.⁷² Yaklaşık iki sene Selçuklu tahtı boş kaldı. II. Gıyâseddin Mesud'un tahtan indirilmesiyle oluşan hâkimiyet boşluğu Selçuklu Devletinin teşkilatlarının çökmesine ve toplumda yeni grupların ortaya çıkmasına sebep oldu.⁷³ Selçuklu ülkesi İlhanlılara bağlı olarak dört mali bölgeye

⁶⁹Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 278-291; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 70-71; Spuler, *İran Moğolları*, s. 95; Konyalı, *Kitabeler*, s. 10; Turan, *Türkiye*, s. 618, 622, 634.

⁷⁰Anonim *Selçuknâme*, s. 67; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 161-165; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 132; Cahen, *Anadolu*, s. 292-293.

⁷¹Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk*, (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak), C. I, çev. Ali Ertuğrul, Ankara 2015, s. 541.

⁷²Erdem, *Selçuklu-İlhanlı İlişkileri*, s. 354; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *DGBİT*, C. VIII, İstanbul 1989, s. 349.

⁷³Erdem, *Selçuklu-İlhanlı İlişkileri*, s. 347.

ayrılıp mültezim olarak dört görevli atandı.⁷⁴ Gâzân Han Anadolu'nun teamüllere uygun bir başının olmasını düşündüğü için II. Gıyâseddin Mesud'un yerine Selçuklu hanedanından istediği birini yani III. Alâeddin Keykubad'ı geçirdi. Dileseydi Selçuklu hanedanından olmayan birini de atayabilirdi. Zaten uzun zamandır İlhanlıların Anadolu'da bir genel valisi ve bir ordu komutanı bulunmaktaydı. Hatta Moğollar, Selçuklunun doğudaki büyük şehirlerinin yönetimine el koyup İlhanlı hanedanı için topraklarını incü ilan etmişlerdi. Anadolu'da basılan paralarda bile Gâzân Han'ın adı yer almaya başlamıştı. III. Alâeddin Keykubad'ın ne bir ordusu ne de orduyu besleyecek serveti vardı. Gâzân Han neden Selçuklu tahtında bir sultana ihtiyaç duymuştu? Hala darp edilen sikkelerin üzerinde Selçuklu sultanının ismi ve ona bağlı olan bir Selçuklu bürokrasisi vardı.⁷⁵ Gâzân Han kendisinden önce uygulanan genel politikaya uyarak Selçuklu soyundan birini sultan olarak atadı. İlhanlılar kendilerine tabi devletlerin yönetimini göstermelik olarak yerel hanedana bırakıyorlardı. Böylece tabi ülkenin halkı kendi devletinin varlığı altında vergisini başka bir devlete öderken zorlanmıyordu. İlhanlılar da tüm ülkenin halkını kontrol etmektense bir kişiyi kontrol etmeyi yeğliyor olabilirdi.

III. Alâeddin Keykubad'ın İlhanlılar tarafından Türkiye Selçuklu sultanı seçilmesinde dört farklı görüş ön plana çıkmaktadır.

Müneccimbaşı'na göre Ferâmuruz, Bizans imparatorunun hapsinde İstanbul'da öldükten sonra Bizans imparatoru II. Andronikos, Ferâmuruz'un oğlu III. Alâeddin Keykubad'ı İlhanlı hükümdarının katına gönderdi (h. 695 / m. 1296). II. Andronikos, III. Alâeddin Keykubad'ı Moğol yöneticilerinin isteğiyle yani Bizans'tan talep etmeleriyle İlhanlı başkentine gönderdi. İlhanlı Hanı Gâzân Han, III. Alâeddin Keykubad'ı amcası II. Gıyâseddin Mesud'un yerine Selçuklu tahtına atadı.⁷⁶

Müellif Aksarayî'ye göre İlhanlıların veziri Sadreddin Halidî'nin⁷⁷ tertip ve tedbirleriyle Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un yerine, kardeşinin oğlu Alâeddin Keykubad b. Ferâmuruz b. Keykâvus Selçuklu tahtına çıktı.⁷⁸ Gerçekte bu bir atama idi ve yeni sultan İlhanlı hükümdarının yarlık hükmüne göre görevine başladı.

⁷⁴Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 490-491; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", s. 351.

⁷⁵Erdem, *Selçuklu-İlhanlı İlişkileri*, s. 346.

⁷⁶Müneccimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, çev. H. F. Turgal, s. 48.

⁷⁷Reşidüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih*, s. 261.

⁷⁸Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 189; Reşidüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih*, s. 274; Bayram, "III. Alaeddin Keykubad", s. 162-163; Cahen, *Anadolu*, s. 293-294; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 67; Turan, *Türkiye*, s. 622.

Mevlevî kaynaklarına göre III. Alâeddin Keykubad'ın Selçuklu tahtına oturmasında Ulu Ârif Çelebi ile Mecdeddin Mevlvî'nin büyük rolü olmuştur.⁷⁹ İlhanlı Hanı Gâzân Han tarafından, 1296 yılından beri iki yıldır boş olan Türkiye Selçuklu tahtına II. Gıyâseddin Mesud'un kardeşi Ferâmurz'un oğlu Alâeddin Keykubad getirildi.⁸⁰ Onların desteğiyle tahta çıkan Sultan III. Alâeddin Keykubad, Sultan Veled'e, Ulu Ârif Çelebi'ye ve diğer Mevlvî büyüklerine teşekkürlerini bildirmiştir. Hatta Mecdeddin Mevlvî'yi de kendisine atabey olarak atamıştır.⁸¹

Mevlevî kaynaklarının verdiği bu bilgi yukarıda sorduğumuz bir sorunun cevabını kısmen de olsa cevaplıyor. "III. Alâeddin Keykubad'ın 1282'de Bizans topraklarında doğduğunu kabul edersek Nisan 1297 arası 15 yaşına kadar nerededir?" Kuvvetle muhtemeldir ki Sultan Veled⁸², Ulu Ârif Çelebi ve Mecdeddin Mevlvî, III. Alâeddin'i tahta çıkarmayı destekleyecek kadar yakın tanıyorlardı. Bu da "Mukatebat-ı Reşidi"nin içinde geçen mektuptaki bir ifadeye götürüyor. Şöyle ki III. Alâeddin Keykubad, "özellikle Sinop hâkimi olan Keyümers b. İzzeddin Keykâvus'tan kaçarak zor ve bitkin bir halde Tokat'a

⁷⁹Hız. Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi sık sık İlhanlıların başkenti Tebriz'e giderdi. Böylece Konya dışındaki diğer Anadolu şehirlerindeki ve İlhanlı topraklarındaki Moğollarla da görüşürdü. Tebriz'in ileri gelenleri onu karşılar ve ağırlardı. Tebriz'in tanınmış âlim ve eşrafının da katıldığı mükellef ziyafetlerde sema düzenlerdi. Ulu Arif Çelebi beyitler okur ve guyendeleri sevindirirdi. İlhanlı yönetiminin her tabakasında dostları ve özellikle soylu bayan mürideleri vardı. Ahmed Eflâki, *Menâkibu'l-Ârifin*, s. 463-465. Sultan Veled'in ve Ulu Arif Çelebi'nin Anadolu Moğol valisi Abışka Noyan ile araları da çok iyi idi. Abışka Noyan'a halk "köse peygamber" olarak lakap takmıştı. "Köse" denmesi sakalının seyrek olmasından "peygamber" denmesi ise peygamber ahlakından yani samimi bir Müslüman olmasından kaynaklanıyordu. Halkın sömürülmesini önleyip, refah içinde yaşamalarına çalışmış ve adil bir yönetim sergilemişti. Hem Aksarayî de hem de Ahmed Eflâki'nin eserinde ondan adil ve iyi bir vali olarak bahsedilmektedir. Yeri geldiğinde sert, kudretli ve güçlü biri idi. Türklerin ve Taciklerin babası olarak halka sahip çıkmıştır. Selçuklu sultanı III. Alaeddin Keykubad'ın zulüm uygulamalarına izin vermemiştir. Abışka Noyan Konya'yı da sık sık ziyaret etmiş ve Sultan Veled'in sohbetlerine katılmıştır. O'nun müridi olmuş ve yüklü bağışlarda bulunmuştur. Ahmed Eflâki, *Menâkibü'l-Ârifin*, s. 606-607; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 127. Samagar Noyan ve ailesi de Mevlvîlerle yakın bir ilişki kurmuşlardır. Hatta Ahmed Eflâki, Samagar Noyan'ın oğlu Arap Noyan'ın Ulu Ârif Çelebi'nin candan bir müridi olduğunu nakletmektedir. Ahmed Eflâki, *Menâkibü'l-Ârifin*, C. II, s. 181. Sultan Veled de Samagar Noyan, karısını, kızını ve oğlu Arab Noyan'ı anlatan on üç beyitlik bir şiir yazmıştır. "Beyimiz bizi unutmaz" diyerek Türkçe redifli bir kıtaıyla onu methetmiştir. Sultan Veled, *Divanı Sultan Veled*, nşr. F. Nafiz Uzluk, Ankara 1941, s. 306-307.

⁸⁰ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 189; Anonim *Selçuknâme*, s.67; Müstevfi Hamdullah Kazvinî, *Târîh-i Güzîde*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2018, s. 480; Münecimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 134; Turan, *Türkiye*, s. 620-622; Cahen, *Anadolu*, s. 276.

⁸¹ Ahmed Eflâki, *Menâkibu'l-Ârifin*, s. 846-849; Turan, *Türkiye*, s. 622; Sümer, "III Keykubad", s. 360-361.

⁸²Hız. Mevlana'nın büyük oğludur. Ahmed Eflâki, *Menâkibü'l-Ârifin*, s. 585-86.

geldim” diyor. Buradan Tebriz’e gitmek üzere iken, İlhanlı veziri Reşideddin Fazlullâh’ın Tokat şehrini kendisine arpalık olarak verdiğini belirtiyor. Reşideddin Fazlullâh’ın oğlu olan Hoca Celaleddin Anadolu’da iken durumunun daha iyi olduğunu vurguluyor. Dolayısıyla şimdi vaziyetinin iyi olmadığını belirtiyor. Nisan 1297’den önce III. Alâeddin Keykubad sanıldığı gibi Bizans’ta değil Tokat’ta arpalık sahibidir. Arpalık aldığı tarihte 1295-1296 olmalıdır. Hiç şüphesiz Mevlevî şeyhleri ve müritleri de onu bu konumundan dolayı tanımaktadırlar. Emir Kutlugşah, III. Alâeddin Keykubad’ı Tokat’tan alıp Tebriz’e götürmüştür.

Yalnız zamanın Mevlevî lideri Sultan Veled’in III. Alâeddin Keykubad’ı desteklediğini söylesek te Divanında diğer devlet adamlarından bahsetmesine rağmen bu yeni sultandan bahsetmez. Hatta devrik sultan II. Gıyâseddin Mesud hakkında övgü dolu ifadelerde bulunurken, III. Alâeddin Keykubad’ın hiç ismi geçmez.⁸³ Bu iki şekilde yorumlanabilir. Ya Sultan Veled taht için II. Gıyâseddin Mesud’u desteklemektedir ya da III. Alâeddin Keykubad’ın yapmış olduğu zulüm ve yolsuzluklardan dolayı onu dışlamıştır. Ancak III. Alâeddin Keykubad tahta geçtikten sonra Sultan Veled, oğlu Ulu Arif Çelebi ve etrafındakileri destekleyerek onlara hürmet göstermiştir.

İlhanlı Devleti’nin ünlü veziri Reşîdüddin Fazlullâh ile III. Alâeddin Keykubad arasındaki mektuplaşmalara istinaden bizim kabul ettiğimiz görüş ise III. Alâeddin Keykubad’ı koruyup kollayan Reşîdüddin Fazlullâh’tır. III. Alâeddin Keykubad, Reşideddin Fazlullâh’ı kendisine yaptığı iyiliklerden dolayı babası yerinde gördüğünü belirtmiştir. Reşideddin Fazlullâh da cevaben III. Alâeddin Keykubad’a “ferzend” (oğlum) diye hitap etmiştir. Selçukluların başkenti Konya’yı ona verdiğini yani tahta geçeceğini müjdelemiştir.⁸⁴

III. Alâeddin Keykubad’ın vezirliğine daha önce Anadolu’da görev yapmış olan Şemseddin Ahmed Lakuşî getirildi.⁸⁵ İstifa makamına Abdülaziz Sultan

⁸³Sultan Veled ile Selçuklu sultanı II. Gıyâseddin Mesud (1282/1284-1296) (1302-1308) tarih olarak daha çok görüşme imkânları vardı. Divan’da şöyle bahsedilmektedir: “Sultan Mesud’a dedim ki Hakk velilerine yöneldin ve Mevlânâ’nın temiz türbelerini onardın. Bu yerinde bir iş olmuştur. Fakat çabalamaktan da vazgeçme. Asker toplamakta ve Moğollara hizmet etmekte ve onlara karşı olan hürmeti yerine getirmekte, mal feda etmekte, elinde olan selamet sebeplerini ve gücünün yettiği kadarını yerine getirmektesin. Bundan sonra Yüce Allah sana yardım eder. Eğer Allah istemezse o sebepler yardımcı ve faydalı olmaz.” Sultan Veled, *Divan*, s. 46.

⁸⁴Togan, “Reşîdüddin’in Mektupları”, s. 47-48.

⁸⁵Aksarayî, Vezir Lakuşî’nin aslında Tebriz’i imar ederken kaybettiği malı, Rum malıyla telafi etmek ümidiyle vezirliğe tayin edildiğini yazmıştır. Vezir Lakuşî iş başına gelir gelmez ilave vergiler koymuştur. Aksarayî, *Müsâmeretü’l-Ahbâr*, s. 189.

atandı.⁸⁶ Bayançar Noyan emirliğe ve Buçkur Noyan da valiliğe görevlendirildi. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeni sultanı III. Alâeddin Keykubad kendisine vezir tayin edilen Tebrizli Şemseddin Ahmed Lakuşî, Bayançar ve Buçkur Noyanlarla birlikte Anadolu'ya doğru hareket etti (1298 Nisan sonu). Müstevfi Abdülaziz de yanında idi. Anadolu'da bulunan ve 2 yıldır idareyi ellerinde tutan Pervane Muhammed Bey, Sahib Cemaleddin, Kemaleddin Tiflisî ve Şerefeddin Osman halen görevlerinin başında idiler. III. Alâeddin Keykubad, Konya'da tahta çıktığı zaman onların mali idareleri son buldu. Bu dört idareci makam sahibi iken görevlerini kötüye kullandılar. Halka baskı uygulayarak ağır vergiler aldılar. Bazen vergileri 2-3 kat birden artırdılar. Anadolu'ya İlhanlılar tarafından yeni atamalar yapıldığını öğrenince Mücireddin Emirşah'tan özür dilediler. Ancak bildiklerini yapmaya devam ettilerse de çok geçmeden makamlarını kaybettiler.⁸⁷

III. Alâeddin Keykubad, Anadolu yollarına düşerken İlhanlı başkentinde de önemli bir görev değişikliği meydana geldi. İlhanlı veziri Sahib-i Divan Sadreddin hayatını kaybetti,⁸⁸ yerine Sadeddin Savecî geçti. Müellif Aksarayî, İlhanlı veziri Sahib-i Divan Sadreddin'in ölüm tarihini h. 21 Recep 697 Pazar / m. 5 Mayıs 1298 olarak vermiştir.⁸⁹ Aksarayî'nin eserinde III. Alâeddin Keykubad'ın İlhanlı başkentinden ayrılması ile İlhanlı vezirinin ölüm olayı peş peşe verilmiştir. Demek ki miladi 1298 Nisan ayının sonunda ya da Mayısın ilk haftasında III. Alâeddin Keykubad İlhanlı başkentinden yola çıkmıştır. Takip ettiği güzergâh ya da uğradığı şehirler hakkında yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Anonim Selçuknâme III. Alâeddin Keykubad'ın Konya'ya geliş tarihini h. 2 Muharrem 698 / m. 10 Ekim 1298 cuma günü, Selçuklu tahtına oturduğu tarihi de h. 5 Muharrem 698 / m. 13 Ekim 1298 pazartesi olarak bildirmektedir.⁹⁰ III. Alâeddin Keykubad'ın tahminen yolculuğu 5 ay sürmüş ve yanındakilerle beraber Konya'ya ulaşmıştır.

III. Alâeddin Keykubad'ın 1298 yılında tahta geçişiyle birlikte adına sikke kesilmeye de başlanmıştır. Onun adına kesilmiş sikkeler bugün müzelerde ve

⁸⁶ Aksarayî, Maliye işlerinden sorumlu olan Abdülaziz hakkında olumsuz yorumlar yapmıştır. Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 189.

⁸⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 190.

⁸⁸ Sâhib-i Divân Sadreddin, makam sevdası olan bir adamdı. Karşılaştığı birkaç felaketten zor kurtulmasına rağmen bu sevdasından vazgeçmedi. Onun hakkında anlatılan bir olay, tarihi bir vecih haline geldi. İyi huylu bir padişah olan Geyhatu, şefkatle Sâhib-i Divân Ahmed'e şöyle demiş: 'Ben, harabeye dönmüş Zencan şehrini, Tebriz gibi nezih ve mamur bir yer yapmanı istiyorum.' O, yeri öperek, 'Bunu yapamam, fakat eğer buyurursan, güzel Tebriz'i bir saat içinde Zencan'dan daha harap yapabilirim.' Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 192.

⁸⁹ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 192.

⁹⁰ Anonim Selçuknâme, s. 67.

koleksiyonculardadır.⁹¹ III. Alâeddin Keykubad döneminde darp edilen sikkeler ve yerlerine baktığımız zaman gerçekten ilginç bir sonuçla karşılaşmaktayız. 1298-1302 yılları arasında kısa bir sürede tahta kalmasına rağmen adına çok fazla sikke bastırılmıştır.⁹² III. Alâeddin Keykubad adına Selçuklu ülkesinde Afyon, Antalya, Alanya, Bafa, Bafra, Bartın, Beklan, Beyşehir, Bingöl, Burdur, Eğridir, Ermenek, Erzurum, Erzincan, Finike, Gümüşhane, Hasangazi, Konya, Kürkcü Kalesi, Lâdik, Niğde Ulukışla, Milas, Samsun, Sarıkavak, Sivas ve Uluborlu⁹³ olmak üzere 26 yerde para darp edilmiştir. III. Alâeddin Keykubad'a da ait olan h. 698 ve 699 tarihli dirhemler vardır. Gâzân Han'la da tarihi tespit edilememiş müşterek bir sikkesi vardır.⁹⁴

Sikkelerin üzerindeki yazılara genel olarak bakarsak dinarlarının ön yüzünde “*es-Sultânü'l-Âzam Alâü'd-dünya ve'd-dîn*”, bazılarında bu kısımdan sonra “*Ebü'l-Feth-Keykubâd bin Ferâmurz*” yazısı bulunmaktadır. Arka yüzünde “*el-minnetü lillah*” müşterek dinarlarda “*Gâzân Hanü'l Âzam Sultan Mahmûd hallede*” ve orta kısmın çevresinde darp yılı ve darp yeri yer almaktadır. Bazılarında ise “*Ebü'l-Feth, Kasîmü Emîri'l-Mü'minîn, Zıllullahi f'l âlem*” gibi ünvanlar yazılmıştır. Dua olarak “*halledallahu mulkehu, azze nasruhu*” kelimeleri de kullanılmıştır.⁹⁵

4. III. Alâeddin Keykubad'ın Gâzân Han'a Bağlı Kalması ve Tahtında Oturmaya Devam Etmesi

III. Alâeddin Keykubad'ın saltanatının ilk günleri sıkıntılı başlamış ve sıkıntılı devam etmiştir. Tahta çıkmasından yaklaşık 5 ay sonra büyük bir isyan hareketinin içinde kalmıştır. İlhanlı hükümdarı Gâzân Han'a isyan sırası Anadolu'daki Moğol emirlerinden Sülemiş Noyan'a gelmişti. Baycu Noyan'ın torunu Sülemiş Noyan, kendinden önce isyan eden Baltu Noyan'dan daha geniş

⁹¹İbrahim Artuk-Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri İslami Sikkeler Kataloğu*, C. I, İstanbul 1970, s. 115.

⁹²Daha fazla bilgi için bkz: Erdeğer, a.g.t., s. 232-240.

⁹³Selçuklu şehzadelerinin merkezi sayılan Isparta Uluborlu Hamitoğulları'nın elinde idi. Hamitoğulları III. Alâeddin Keykubad'a bağlılıklarını göstermek için h. 699, 700, 701 yıllarında para bastırdı. Bu sikkelerde yer alan ve daha önceki sikkelerde görmediğimiz bir yazı oldukça ilginçtir. Sikke üzerinde “*humîyet anî'l âfât ve'l gamam veya e'l lem*” (Allah afetler ve gamlardan korusun) şeklinde bir dua yer almaktadır. Sait Kofoğlu, “Hamidoğulları”, *DİA*, C. XV, İstanbul 1997, s. 472. Bu duanın paranın üzerinde yer almasının nedeni yaşanan bir şeyin unutulmaması içindir. Bilindiği üzere 1300 yılları Anadolu'da kuraklık, kıtlık ve salgın hastalıklarla geçmiştir. Ayrıca Anadolu'da Moğol tahakkümü iyice yerleşmiştir. Yaşanan zulüm ve sıkıntılar halkı çaresiz bırakmıştır.

⁹⁴Halit Erkiletlioğlu-Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları Ve Sikkeleri*, Kayseri 1996, s. 261-262.

⁹⁵Erkiletlioğlu-Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları Ve Sikkeleri*, s. 253-261.

çaplı bir isyan çıkardı.⁹⁶ Çıkan her isyanı bastırmak için Anadolu'ya gelen Moğol orduları Türkiye Selçuklularının yıkılışını daha da hızlandırmıştır. III. Alâeddin Keykubad'ın bu isyan hareketine katıldığına dair hiçbir belge bulunmamaktadır. Tam tersi Aksarayî onun Sülemiş Noyan'dan uzak durduğunu hatta Sivas'a sığındığını yazmıştır.⁹⁷ III. Alâeddin Keykubad, muhtemelen II. Gıyâseddin Mesud'un neden tahtan indirildiğini bildiği için bu isyana destek vermemiştir. İsyandan sonra Gâzân Han'ın III. Alâeddin Keykubad'a karşı olumlu tutumu onun isyana katılmadığının en açık göstergesidir. Anadolu'daki casusları vasıtasıyla her bilgiye ulaşan Gâzân Han, III. Alâeddin Keykubad'ı tahtında bırakmıştır.⁹⁸

Gâzân Han, Suriye seferini tamamlayıp Diyarbakır ve Musul tarafına yöneldiği zaman Sultan III. Alâeddin Keykubad da onun huzuruna çıkmak için Anadolu'dan ayrıldı. Amacı Moğol Noyanı Sülemiş'in çıkardığı isyanın olumsuz izlerini silmek ve Gâzân Han'a bağlılığını iletmektir. Rebia/Rabia diyarında⁹⁹ Gâzân Han'ın huzuruna kabul edildi (Mart-Nisan 1300).¹⁰⁰ Bu görüşme esnasında Gâzân Han tarafından güzel ağırlandı ve uzun müddet misafir edildi. İlhanlı hanı onun kendisini karşılmasını, bir tür ikbal ve vefakârlık gösterisi olarak kabul etti.¹⁰¹ Bu yüzden III. Alâeddin Keykubad'a izzet ve ikramda bulundu. Yeniden bir yarlıg düzenleyerek III. Alâeddin Keykubad'ı tekrar Diyar-ı Rum'un sultanı olarak atadı. Erzurum sınırından Antalya sahiline; Diyarbakır hududundan Sinop sahiline kadar olan yerleri ona bıraktı.

III. Alâeddin Keykubad bu kabul esnasında hiç beklemediği bir sürpriz ile karşılaştı. Gâzân Han, III. Alâeddin Keykubad'ı İlhanlı hanedanına damat yaptı. Hülagu Han'ın oğlu Hülacu'nun¹⁰² kızıyla III. Alâeddin Keykubad'ı evlendirdi. Bu evlilik Selçuklu sultanı için güç, saygı ve itibar demektir.¹⁰³

⁹⁶Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik*, s. 274; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 193; Baybars el-Mansûrî, *Zübde*, s. 319; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 67; Turan, *Türkiye*, s. 623-624; Bayram, "III. Alaeddin Keykubad", s. 162-163.

⁹⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 195.

⁹⁸ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 196; Reşidüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih*, s. 282.

⁹⁹ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 225. Rebia/Rabia diyarı merkezi Musul olan bölgeydi.

¹⁰⁰ Gazan Han 8 Mart 1300 Salı günü Musul'a vardı. 22 Nisan 1300'de ise Dicle nehrinden geçerek Meraga'ya gitti. Dolayısıyla III. Alaeddin Keykubad'a Mart-Nisan 1300 tarihinde ikinci kez yarlıg vermiş olmalıdır. Reşidüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih*, s. 282.

¹⁰¹ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 226; Erdem, *İlhanlı-Selçuklu İlişkileri*, s. 372.

¹⁰² İlhanlı Devleti'nin kurucusu olan Hülagü Han'ın 14 oğlu ve 7 kızı vardı. Hülacü 12. oğlu idi. Reşidüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih*, s. 3. Annesi İl İkaci Hatun idi. Hülacü'nün de 4 oğlu ve 3 kızı oldu. Oğullarının isimleri Süleyman, Küçük, Hace, Kutluğ Buka; kızlarının isimleri Tukta, Tokuz ve Olcay Kutluğ idi. Reşidüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih*, s. 10.

¹⁰³ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 226; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, s. 70-71; Turan, *Türkiye*, s. 626.

5. III. Alâeddin Keykubad'ın Devlet Yönetimindeki Hataları ve Tahtan İndirilmesi

III. Alâeddin Keykubad, Gâzân Han'ın huzurundan ayrılmadan önce Anadolu'da yüksek devlet memurluklarına yeniden atamalar yapıldı.¹⁰⁴ Türkiye Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad, şaşalı bir surette ve özenle maiyeti, askeri, davul (kös), sancak, bayrak ve âlemlerle birlikte Resülayn (Ceylanpınar) hududunda dönüş izni alarak Diyarbakır tarafına yöneldi. Yalnız yanında bulunan Seyyid Şerefeddin Hamza güvenilecek bir insan değildi. O'nun kötü etkisinde kalan Atabeg Kadı Mecdeddin Karahisarî de kötü niyetli biriydi. Sultan III. Alâeddin Keykubad yanında bulunan bu iki devlet adamının etkisi altında kaldı. Adaletsiz ve doğru olmayan kararlar verdi. Moğollar gibi halktan zorla ve hukuksuz vergi topladılar.¹⁰⁵

III. Alâeddin Keykubad'ın ülke idaresi zayıflıkların yaşandığı bir dönemdi. Halk yöneticilerin uygulamalarından memnun değildi. Özellikle üst düzey yöneticiler görevlerini kötüye kullanarak halkı soymaya başladılar. Halkın elindeki bütün hasat ve mahsullerini topladılar. Bunlar Erzurum sınırından Antalya sahiline; Diyarbakır hududundan Sinop sahiline kadar olan her yere dağıldılar. Açık açık bir Selçuklu sultanı Moğol devrinin soygunlarına bulaşarak adını lekeledi.¹⁰⁶ Harput, Diyarbakır, Malatya bölgesinde yapılan zulümleri¹⁰⁷ Tokat ve Sivas'ta uygulanan kıyım izledi.¹⁰⁸

Meşru Türkiye Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad'ı Anadolu'daki halk, devlet yöneticileri ve Moğol komutanları İlhanlı hanına şikâyet etti. Şikâyetler birçok kesimden gelince dikkate alındı. İlhanlı hanı Gâzân Han, III. Alâeddin Keykubad'ın özgürlüğünü elinden alan bir yarlığ gönderdi. Hüküm gereği sultan yaylak ve kışlakta; yaz ve kış yolculuklarında Abışka Noyan'ın yanında bulunacaktı. Abışka Noyan'ın izni olmadan hareket edemeyecekti. Hüküm ulaşır ulaşmaz Abışka Noyan adamlarına Sivas'tan Selçuklu sultanını alarak Yabancı yaylağına¹⁰⁹ getirmelerini emretti. Mecbur bırakılan III. Alâeddin Keykubad h. 7

¹⁰⁴ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 226.

¹⁰⁵ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 227; Erdem, *İlhanlı-Selçuklu İlişkileri*, s. 373.

¹⁰⁶ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 227.

¹⁰⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 228-229; Erdem, *İlhanlı-Selçuklu İlişkileri*, s. 373.

¹⁰⁸ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 229; Erdem, *İlhanlı-Selçuklu İlişkileri*, s. 374.

¹⁰⁹ Kayseri'nin kenarında bulunan Yabancı Pazarı'nın kurulduğu yerdir. Kuzey ülkelerinden, Kıbrıs Krallığından ve Venedik Krallığından gelen gayrimüslim malları ile Müslüman mallarının satıldığı bir fuar alanı idi. Eğer sadece Müslümanlar için pazar kurulacaksa buna Türkmen Pazarı denirdi. Bu uluslararası pazar her yıl baharda kurulur ve 40 gün sürerdi. En büyük köle pazarı olmasının yanında at, kürk, deri ve kumaş satılırdı. Bu yer hakkında en ayrıntılı bilgi için bakınız: Faruk Sümer, *Yabancı Pazarı*, İstanbul 1985.

şevval 700/ m. 23 Haziran 1301 yılında Ala Kilise¹¹⁰ mevkiinde Abışka Noyan'a teslim edildi. Ancak hala meşru Türkiye Selçuklu sultanı olduğu için ona esir muamelesi yapılmadı. Abışka Noyan'a bir fersah¹¹¹ mesafede ona otağ (dehliz), bargâh ve şahlara yakışan ikâmetgâh (sera-perde) kurdular ve beş saltanat borusu (penc nevbet-i saltanat) çaldılar.¹¹² Kendine yapılan iyi muameleden hoşnut kalan III. Alâeddin Keykubad rahat bir nefes aldı. Fakat yanındaki adamlarına işkence yapılması III. Alâeddin Keykubad'ı çok korkuttu. Paniğe kapılarak gece yarısı kaçtı. Zorlu bir yolculuk içerisinde Şarkışla/Alakilise'den Ürgüp'e kadar at sürdü.¹¹³ Elindeki parası tükendi. Hayvanlar aç kaldı. Adamları da perişan oldu. En sonunda bir kaç kölesiyle Ürgüp mağaralarından birine sığındı. Konya'ya varamadan bir mağarada Moğollara yakalandı (Ağustos 1301).¹¹⁴ III. Alâeddin Keykubad Ürgüp'ten Abışka'nın otağına getirildi. Mahkeme kuruldu. İfade ve soruşturmadan sonra herkese yaptıklarının karşılığında cezalar verildi. Pek çok kişi hayatını kaybetti. Yargılamanın ne kadar sürdüğü hakkında net bir bilgi olmasa da olayların gidişatından Eylül-Ekim-Kasım 1301 tarihleri içinde olduğunu düşünüyoruz. III. Alâeddin Keykubad, Atabeg Kadı Meceddin Karahisari ve esirler orduya yani İran başkentine götürüldü.¹¹⁵ Hepsinin bütün malına, mülküne ve hazinesine el konuldu (Aralık 1301-Ocak 1302).

III. Alâeddin Keykubad ve beraberindeki esirler Tebriz kentine getirildi.¹¹⁶ III. Alâeddin Keykubad burada da ikinci kez yargılandı (Mart-Nisan 1302). Cezası ölüm oldu. III. Alâeddin Keykubad'ın eşi Hülagü Han'ın torunu Şehzade Hülacü'nün kızı, Gâzân Han'dan af diledi. Ölüm emrinden vazgeçen Gâzân Han ceza olarak eski Selçuklu sultanına sopa attırdı. Onu sürgüne gönderme kararı aldı. Tebriz'e 900 km. uzaklıkta bulunan Isfahan kentinde oturmaya mahkûm etti. III. Alâeddin Keykubad Isfahan'da gözaltında yaşamakta iken hizmetindeki bir görevliye ağır hakarete bulundu, bu adam da sultanı hançerleyerek öldürdü.¹¹⁷

¹¹⁰ Bugün Şarkışla'ya bağlı Ala Kilise'dir. Turan, *Türkiye*, s. 634.

¹¹¹ Uzunluk ölçüsü birimi olup iki çeşidi vardır. Deniz fersahı: 5555 m. ve Kara fersahı: 4444 m. Yani Abışka Noyan ile III. Alaeddin Keykubad'ın otağının arası 4,5 km. idi.

¹¹² Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 232.

¹¹³ Şarkışla/Alakilise-Nevşehir Ürgüp arası eski kullanılan yoldan 200 km.'dir. Her menzil-konaklama arası 33 km. olsa 6-7 saatlik bir yolculuğun yapılması lazım gelir. 1301 yılı Ağustos sonu gibi bu olayın gerçekleştiği de kabul edilirse güneşin doğma saati 06.00'dır. Demek ki yakalanma ihtimaline karşı sabaha kadar at sürülmüştür.

¹¹⁴ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 233-234.

¹¹⁵ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 235; Erdem, *İlhanlı-Selçuklu İlişkileri*, s. 375.

¹¹⁶ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 235; Bayram, "III. Alaeddin Keykubad", s. 163.

¹¹⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 291; Bayram, "III. Alaeddin Keykubad", s. 162-163.

III. Alâeddin Keykubad, İsfahan'da bulunan Büyük Selçuklular türbesine defnedildi.¹¹⁸

Hamdullah Kazvinî eserinde III. Alâeddin Keykubad'ın sonu için: " III. Alâeddin Gâzân Han'ın yarlığı ile sultan oldu; fakat sonradan Gâzân Han'a başkaldırdı. Gâzân han üzerine ordu gönderdi ve yakalattı. Bununla Türkiye Selçukluları son buldu. Fakat halen Anadolu'nun deniz sahillerinde ve ücra yerlerinde hükümranlıklarını sürdürmekte" demiştir.¹¹⁹

Niğdeli Kadı Ahmed, III. Alâeddin Keykubad'ın ölümünü eserinde farklı anlatmıştır. Ona göre bir baş/ya da beyin hastalığına yakalanıp yalnız başına ölmüştür. İsfahan'da öldüğünü ve burada defnedildiğini onaylamaktadır.¹²⁰ Niğdeli Kadı Ahmed, III. Alâeddin Keykubad'ın tahtta kalış süresi "şarap üzerinde köpüğün durması kadar" olarak değerlendirilmiştir. Kadı Ahmed'e göre Sultan II. Gıyâseddin Mesud Selçuklu Devletinin son hükümdarıdır.¹²¹

İdris-i Bitlisi eseri Heşt Bihişt'de III. Alâeddin Keykubad'ın Gâzân Han'a karşı isyan ettiğini, üzerine gönderilen büyük bir orduya yenildiğini kaydetmiştir.¹²² Fahreddin Kazvinî'nin de dediği gibi böyle bir isyan var mıdır¹²³

¹¹⁸Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 225-236; Niğdeli Kadı Ahmet, *el-Veledü'ş-Şefik*, s. 301-307; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, C. II, s. 137-139; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 71; Turan, *Türkiye*, s. 632-634.

¹¹⁹Hamdullah Kazvinî, *Târîh-i Güzîde*, s. 480.

¹²⁰"...700 senesinin bazı aylarından 701 yılının aylarına kadar süren Rum'daki bu ikinci saltanatında şerham (eğri baş?) denilen bir derde yakalandı. Bu kısa meliklik döneminde, 701 senesinde, bu bâbta kendilerinden bahsetmek için herhangi bir münasebet bulunmayan zamanının emirlerinin iftiralara maruz kaldı. Hısmılığına bakmaksızın ve yüceliğine riayet etmeksizin Bâlâş Belâs (?) vilayetine götürdüler. Orada, yalnız başına iken, bütün dünyanın sermayesinin sırrı olan başından kurtulmak istediğini seslendirmeye başladı (?). Günler denilebilecek kısa bir müddet içinde değiştirme ve değişiklikler oku buldu. Sonunda bu cihanın idare mahalli olan ve Darü'l mülk Konya gibi babaları ve dedelerinin ebedî sarayları mesâbesindeki merkad ve menzillerinin yer aldığı İsfahan şehrinde, bir asker gibi değil, başıyla oynayan kimseler gibi fenâ şerbetini içti. Orada, ilk Selçukluların yanında, fayda verir ümidiyle toprağa verildi." Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik*, s. 541.

¹²¹Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veled üş-Şefik*, C. I, s. 544; Turan, *Türkiye*, s. 644; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 75.

¹²²İdris-i Bitlisi eserinde: "Çingiz Han'ın melikleri ve hanları her zamanki kaidelerine dayanarak Sultan Alâeddin'e dayanılmaz ve altından kalkılmaz sorumluluklar ve görevler yükliyordular. Sürekli onun vilayetini yağmalıyorlardı. Haddini aşan bu aşırı yüklemelerin neticesinde gayet tahammülsüz olan Sultan Alâeddin, Sultan Gazan'a karşı muhalefet yürütmeye başladı. Fakat onun o Moğol askeriyle mücadele edecek kuvvet ve kudreti yoktu. Bundan dolayı Sultan Gazan Sultan Alâeddin'i bertaraf etmek için büyük bir ordu gönderdi. Sultan Alâeddin de savaşımaya mecbur oldu. Ama buna rağmen Moğollar onu yendiler ve kendilerine tâbi kıldılar. Bu sırada Selçukluların saltanat temellerini kökünden söküp attılar. Ümeradan birçoğunu Rum'un etrafına gönderdiler. Sultan Mesut'un oğlu Gazi Çelebi'ye Kastamonu ve Simreh gibi küçük bir memleket verdiler. Gazi Çelebi de korkusundan orada duramayıp Kefe tarafına kaçtı. Onun orada ölmesiyle Selçuklu devletinin yüzü çöküşe yöneldi." demiştir. Vural Genç, *İdris-i Bitlisi Heşt Bihişt*

yoksa III. Alâeddin Keykubad'ın Abışka Noyan'ın yanından kaçışı isyan olarak mı sayılmıştır? Ancak çalışmamızdan da anlaşılacağı gibi böyle bir isyan söz konusu değildir.

Yazıcızâde Ali eserinde III. Alâeddin Keykubad'ın saltanattan alınması ile ilgili hiçbir ayrıntı vermemiştir. Bir cümle ile olaydan bahsetmiştir: "...Alâeddin Keykubad'dan dahi aldılar ve Simerne, Kastamonu, Sinop ve Samsun etrafını İznik, Karesi ve Saruhan sınırına kadar Sultan Mesud'un oğlu Gazi Çelebi'ye bıraktılar.¹²⁴

III. Alâeddin Keykubad'ın mezar yeri hakkında en açık bilgiyi Niğdeli Kadı Ahmed'in eserinden öğreniyoruz. III. Alâeddin Keykubad İsfahan'da ölmüş ve ilk Selçukluların yanında defnedilmiştir.¹²⁵

Gâzân Han vakit kaybetmeden yeni bir yarlıg çıkararak Hemedan'da tutuklu bulunan III. Alâeddin Keykubad'ın amcası, eski Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Mesud'u Türkiye Selçuklu Devleti sultanlığına tekrar atadı. Yeni sultan II. Gıyâseddin Mesud'un Anadolu'ya gelmesi ve tahta geçmesi uzun zaman aldı. Hemedan'dan Musul yoluyla Anadolu'ya geçti. O dönemin haberleşme ve ulaşım şartları gereği yolculuklar uzun zaman aralığında tamamlanıyordu. Bu süre içinde Anadolu'yu Abışka Noyan'ın hizmeti altına giren III. Alâeddin Keykubad'ın veziri Sahip Alâeddin Savi yönetti. Türk ve Tacik ülkesinin en üst yetkilisi olan (hâkim)Abışka Noyan, 1303 yılının ortalarına kadar Selçuklu ülkesinin işleriyle uğraştı. Niğdeli Kadı Ahmed'e göre II. Gıyâseddin Mesud, h. 1 Şevval 702/m. 19 Mayıs 1303'te Kayseri'de tahta oturdu.¹²⁶

Osman Gazi Dönemi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 125, 167.

¹²³Hamdullah Kazvinî, *Târîh-i Güzîde*, s. 353.

¹²⁴Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 741.

¹²⁵Ölüm tarihi kesin değildir. Niğdeli Kadı Ahmed, III. Alâeddin Keykubad'ın birincisi h. 698 (1298), ikincisi de h. 700-701 (1301-1302) yıllarında olmak üzere iki defa tahta çıktığını, emîrlerin iftiralari yüzünden azledilip İsfahan'a sürüldüğünü, ölünce Büyük Selçuklu sultanlarının türbesine defnedildiğini kaydetmiştir. Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik*, C. I, s. 301. Niğdeli Kadı Ahmed'in bahsettiği ilk Selçuklular, Büyük Selçuklulardır. Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşah 1051 yılında İsfahan'ı ele geçirip burayı başkent yapmış ve bu şehri imar etmişti. Sultan Melikşah 19 Kasım 1092 tarihinde Bağdat'ta vefat etti. Saltanat kavgası yüzünden, Eşi Terken Hatun tarafından ölümü gizlenerek cenaze namazı bile kılınmadan, ilk olarak Şûnîziyye'de toprağa verildi. Daha sonra ise buradan cenazesi alınarak, İsfahan'a götürüldü. Sultan Melikşah'ın Şafii ve Hanefiler için bizzat yaptırdığı Keran mahallesinde bulunan medresenin hazîresine defnedildi. Hamdullah Kazvinî, *Târîh-i Güzîde*, s. 352.

¹²⁶Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik*, C. I, s. 516; Bayram, "III. Alâeddin Keykubad", s. 163.

SONUÇ

II. İzzeddin Keykâvus'un 7 oğlu ve 2 kızı tespit edilmiştir. 1264'de Bizans'tan Kırım'a giderken yanında II. Gıyâseddin Mesud ve Rükneddin Keyümers vardı. İstanbul'da kalan çocukları Melik Konstantin, diğer oğlu ve bir kızıdır. II. İzzeddin Keykâvus'un Kırım'a gittikten sonra ismi geçen oğulları Alâeddin Siyavuş, Rükneddin Kılıç Arslan ve Ferâmurz'dur. Bir de Konya'da türbesi bulunan kızı Fatma Hatun vardır. Kızı Fatma Hatun muhtemelen 1262'de II. İzzeddin Keykâvus'un Bizans'a giderken Anadolu'da bıraktığı kızıdır. Ya da Fatma Hatun Bizans ve Kırım'a gitmiş, II. Gıyâseddin Mesud ile Kırım'dan Anadolu'ya geri dönmüştür.

II. İzzeddin Keykâvus'un Kırım'daki oğulları tek tek Anadolu'ya geçerek saltanat mücadelesine girişmişlerdir. II. Gıyâseddin Mesud, Moğollar nazarında yer bularak tahtı ele geçirmiştir. Alâeddin Siyavuş, Rükneddin Kılıç Arslan, Rükneddin Keyümers ve Ferâmurz ise saltanat mücadelesini kaybetmişlerdir. Fermurz muhtemelen 14 yaşlarında 1280 yılında Kırım'dan Anadolu'ya gelmiştir. Karamanoğullarının desteklediği saltanat mücadelesini kaybederek Bizans'a sığınmıştır (1282). Müneccimbaşı'nın verdiği bilgiye göre İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.

III. Alâeddin Keykubad'ın ilk kez isminin geçtiği kaynak Reşîdüddin Fazlullâh'ın "Mukatebat-ı Reşîdi" adlı eseridir. Bu esere göre III. Alâeddin Keykubad melik olarak Anadolu'da Tokat bölgesinde arpalık sahibi olmuştur (1295-1296-1298). İlhanlı Devleti'nin ünlü veziri Reşîdüddin Fazlullâh ile III. Alâeddin Keykubad arasındaki mektuplaşmalara istinaden III. Alâeddin Keykubad'ı koruyup kollayan ve onu Gâzân Han'a sultan olarak öneren Reşîdüddin Fazlullâh'tır. III. Alâeddin Keykubad, Reşîdeddin Fazlullâh'ı kendisine yaptığı iyiliklerden dolayı babası yerinde gördüğünü belirtmiştir. Reşîdeddin Fazlullâh da cevaben III. Alâeddin Keykubad'a "ferzend" (oğlum) diye hitap etmiştir. Selçukluların başkenti Konya'yı ona verdiğini yani tahta geçeceğini müjdelemiştir.

III. Alâeddin Keykubad, İlhanlı Hanı Gâzân Han tarafından da tahminen 16 yaşında Türkiye Selçuklu sultanı olarak atanmıştır (1298). Saltanatının ilk günleri sıkıntılı başlamış ve sıkıntılı devam etmiştir. III. Alâeddin Keykubad'ın tahta çıkmasından yaklaşık 5 ay sonra Sülemiş Noyan büyük bir isyan hareketi başlatmıştır. III. Alâeddin Keykubad bu isyan hareketine katılmayarak Gâzân Han'a bağlılığını ispatlamıştır. Karşılığında tahtını korurken, Hülagü Han'ın oğlu Hülacü'nün kızıyla evlenerek İlhanlılara damat olmuştur. Böylece gücü ve itibarı artmıştır.

Ancak Anadolu'ya geri dönen III. Alâeddin Keykubad yanındaki adamları ile soygunlara ve yağmalama hareketlerine başlamış ve kendi halkına zulmetmiştir. Şikâyetler artınca Moğollar tarafından tutuklanıp Tebriz'e getirilmiş ve yargılanmıştır. İlhanlı prensesi eşi sayesinde ölüm cezasından kurtularak İsfahan'a sürgün edilmiştir. Burada çıkan bir tartışmada hizmetlisi tarafından öldürülmüş ve İsfahan'da bulunan Büyük Selçuklular türbesine defnedilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, *Amasya Tarihi*, C. II, haz. Mesut Aydın, Amasya Belediyesi Kültür yay., Amasya 2004.
- Abu Bakr İbn Al-Zakî, *Ravzat Al-Kuttâb va Hadikat Al-Albab*, yay. Ali Sevim, TTK yay., Ankara 1972.
- Abû'l-Farac, Gregory Bar Hebraeus (İbnü'l-İbrî), *Abû'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987.
- Ahmed Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifin-Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, I-II, MEB yay., İstanbul 1986-1987.
- Aksarayî, Kerîmüddin Mahmud, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, çev. Mürsel Öztürk, KB yay., Ankara 2000.
- Alptekin, Coşkun, "Türkiye Selçukluları", *DGBİT*, C. VIII, Çağ yay., İstanbul 1989, s. 209-406.
- Anonim *Selçuknâme, Tarih-i Âl-i Selçuk (Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, III)*, nşr.-çev. Feridun Nâfiz Uzluç, Uzluç Yayınevi, Ankara 1952.
- Anonim *Selçuknâme, Tarih-i Âl-i Selçuk*, haz. Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşguner, Atıf yay., Ankara 2014.
- Anzerlioğlu, Yonca, "Bizans İmparatorluğunda Türk Varlığı", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 218-231.
- Artuk, İbrahim-Artuk, Cevriye, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri İslami Sikkeler Kataloğu*, C. I, MEB Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü yay., İstanbul 1970.
- Atçeken, Zeki, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, TTK yay., Ankara 1998.
- Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, TTK yay., Ankara 2018.
- Bal, Mehmet Suat, *II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1262)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.
- Barthold, Wilhem, "Berke", *İA*, C. II, MEB yay., İstanbul 1979, s. 553-555.
- Bayram, Mikail, "III. Alâeddin Keykubad", *Konya Ansiklopedisi*, C. I, KBB yay., Konya 2012, s. 162-163.
- Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre fi Târîhi'l-Hicre*, nşr., Donald S. Richards, Beyrut 1998.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, Türk Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2000.
- Erdem, İlhan, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995.
- Erkiletlioğlu, Halit-Güler, Oğuz, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1996.
- Genç, Vural, *İdris-i Bitlîsi Heşt Bihişt Osman Gazi Dönemi (tahlil ve tercüme)*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.
- Göksu Erdeğer, Melek, *III. Alâeddin Keykubad ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sonu*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2020.
- Hamdullah Kazvinî, Müstevfî, *Târîh-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, TTK yay., Ankara 2018.

- İbn-i Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye-Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, çev. M. Nuri Gençosman, Uzluk Basımevi, Ankara 1941.
- İbni Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye. Büyük İslâm Tarihi*, C. XIII, çev. Mehmet Keskin, Çağrı yay., İstanbul 2000.
- İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi (al-Melik-al-Zahir Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi)*, çev. Şerefüddin Yaltkaya, TTK yay., Ankara 2000.
- Kafesoğlu, İbrahim, "Keykubad III.", *İA*, C. VI, MEB yay., Eskişehir 1997, s. 662-663.
- Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, TTK yay., Ankara 2011.
- _____, *Pervane Muinüddin Süleyman*, AÜDTCF yay., Ankara 1970.
- Kesik, Muharrem, "Mesud II", *DİA*, C. XXIX, TDV yay., Ankara 2004, s. 342-344.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı, Konya 1997.
- Kurtuluş, Meltem, Yûsuf-i Erzincânî'nin Hâmûş-nâme'si (İnceleme-Metin), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2016.
- Kofoğlu, Sait, "Hamîdoğulları", *DİA*, C. XV, TDV yay., İstanbul 1997, s. 472.
- Melville, Charles, "Moğol Yönetimi Altında Anadolu", *Türkiye Tarihi Bizans'tan Türkiye'ye 1071-1453*, C. I, ed. Kate Fleet, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 79-138.
- Merçil, Erdoğan, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. II, TTK yay., Ankara 1994, s. 709-721.
- Müneccimbaşı, Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, I-II*, çev. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2000.
- Müneccimbaşı, *Câmi üd-düvel, Anadolu Selçukluları*, çev. H.Fehmi Turgal, İstanbul 1940.
- Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik, (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, C. I, çev. Ali Ertuğrul, TTK yay., Ankara 2015.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü*, TTK yay., Ankara 2002.
- Öden, Zerrin Günal, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Bellekten*, C. LXI, S. 231'den Ayrı Basım, TTK yay., Ankara 1997, s. 287-300.
- Özgüdenli, Osman Gazi, "Reşîdüddin Fazlullâh Hemedani", *DİA*, C. XXXV, TDV yay., İstanbul 2008, s. 19-21.
- Pachymeres, Georges, *Relations Historiques-Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, İlgî Kültür Sanat yay., İstanbul 2009.
- Parlar, Güldegül, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, KB yay., Ankara 2001.
- Reşîdüddin Fazlullâh, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısım)*, çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK yay., Ankara 2013.
- Sağlam, O. Ferid, "Şimdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesi", *Bellekten*, C. IX, S. 35, TTK yay., Temmuz 1945, s. 299-303.

- Sevim, Ali-Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara 1995.
- Shukurov, Rustam, *The Byzantine Turks 1204-1461*, Brill, Bostan 2016.
- Spuler, Berthold, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, TTK yay., Ankara 1987.
- Solmaz, Sefer, "Cimri Olayı", *Konya Ansiklopedisi*, C. II, KBB yay., Konya 2011, s. 267.
- _____, "Alâeddin Siyavuş", *Konya Ansiklopedisi*, C. II, KBB yay., Konya 2011, s. 166-167.
- Sultan Veled, *Divanı Sultan Veled*, nşr., F. Nafiz Uzluğ, Uzluğ Yayınevi, Ankara 1941.
- Sümer, Faruk, "Keykubad III", *DİA*, C. XXV, TDV yay., Ankara 2002, s. 360-361.
- _____, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C. I, TTK yay., Ankara 1970, s. 1-147.
- _____, *Yabanlu Pazarı*, TDAV, İstanbul 1985.
- Şikarî, *Karaman Oğulları Tarihi*, haz. M. Mesud Koman, Konya 1946.
- Tiesenhansen, W. De., *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, çev. İ. H. İzmirli, İstanbul 1941.
- Togan, Zeki Velidi, "Reşideddin'in Mektuplarında Anadolu'nun İktisadi ve Medeni Hayatına Ait Kayıtlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 15, S. 1-4, İstanbul 1953, s. 33-50.
- Turan, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, TTK yay., Ankara 1988.
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yay., İstanbul 1998.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK yay., Ankara 1998.
- Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, haz. Abdullah Bakır, Çamlıca yay., İstanbul 2009.
- Zachariaodu, Elizabeth, "II. İzzeddin Keykâvus'un Veroia'daki Hristiyan Torunları", çev. Şahin Kılıç, *Tome*, 6, Makedonika 1965, s. 62-74.